

1-پيشه کی

د زوربه یا فهگیرانین ئه ده بیدا ب گشتی و رومانیدا ب تایبه تی فهگیر ب ئیک ژ رهگه زین هره گرنگ د هیته هژمارتن، چونکه ئه وه رویدانان رومانچی پیشکیشی وهرگری دکهت، ژ ئهجامی فی چهندی جوره تیگه هشتنهک ل دور رویدانان ل دهف وهرگری دروست دبیت. نه مه رجه فهگیر که سایه تیا روماننقیسی بیت، به لکو دبیت ئه و به ره می ئه ندیشه یا وی ب خویه. ئانکو فهگیر ئه و ئالافه بی کو روماننقیس بکار دهینیت، داکو په یاما خویا ئه ده بی پی بگه هینته وهرگری. لی روماننقیس ئه فرینه ری تیکستی و بی ئازاده چ جوره شیوازه کی گونجایی بو سه ربورا خو په یرو بکهت. هه ژی گوتنییه دبیت ئه و تاکه کی سه رده می رومانچی بخو نه بیت، ئانکو دبیت ئه و ژ سه رده مه کی دیتر بیت ژ وی سه رده می بی کو که سایه تی تیدا رولی دگیرن، فهگیر سیگوشا جیهانی ل گور گوشه یا نیرینا خو وینه و نیشان ددهت، د هه مان دهمدا ل گورهی نیرینا خو وی د چارچو فه کی تایبه تدا پیشکیش دکهت.

نافونیشانین فه کولینی:

جور و ئه رکین فه گیری د رومان (دهرگه می دونیایی) دا یا (سه بری سلیقانه ی) ی.

گریمانا فه کولینی:

د ئه فی فه کولینیدا هه وله ک هاتیه دان، کو چهند پرسیار بهینه ئازراندن، فه گیری کییه؟، ئه ری چهند جور و ئه رکین فه گیری رومانیدا دهینه دیتن؟ و هه تا چ راده روماننقیسی شیا به ئه فان ئه رکان د خزمه تا رومانا خودا به رجسته بکهت؟ ئه گه رین هه لیزارتنی:

ژ بهر گرنگیا فی رهگه زی د رومانیدا د بیافی فهگیرانیدا، فه کوله ران فیایه فه کولینه کی ل سه ر جور و ئه رکین فه گیری د رومانا نافبریدا ئه نجام بدن.

سنوری فه کولینی:

ئه ف فه کولینه ب بابته تی ئه رکی فه گیری د رومانیدا هاتیه سنوردارکرن، فه کولینا مه ل سه ر دیارکرنا ئه رکین فه گیری د رومان (دهرگه می دونیایی) دا یا نفیسه ر (سه بری سلیقانه ی) ی هاتیه کرن.

ریبازا فه کولینی:

بو ئه نجامدانا فی فه کولینی فه کوله ران مفا ژ ریبازا وه سفی شو فه کاری وهرگریته.

په یکه ری فه کولینی:

ئه ف فه کولینه ژ دوو پشکان پیکدهیت، د پشکا ئیکیدا، تیگه می و زارافی فه گیری، پیناسین فه گیری، جور و ئه رکین فه گیری ب تیر و ته سه لی هاتینه ریزکرن. د پشکا دوویدا جور و دهه ئه رکین فه گیری د رومان (دهرگه می دونیایی) دا هاتیه پراکتیزه کرن

ل دوماهیی ئه ف فه کولینه ب چهند ئه نجام و لیستا ژیدهر و پوخته بین هه ردوو زمانین عه ره بی و ئنگلیزی ب دوماهییک هاتیه.

1- فه گیر و ئه رکین وی.

1-1- تیگه می فه گیری:

فه گیران ته وهره کی سه ره کیی پرۆسه یا گه هاندنا په یام و ئارمانجا فه گیرانچی دگیریت و (فه گیر ره هه نده کی سه نته ریه ژ بو شو فه کرنا سه رهاتی و حیکایهت و چیرۆکان ل به رخو دگریت) (Bal: 1997, 19) و هه رده م وی روله کی سه ره کی د فی چهندی هه بوویه، چونکو به رده وام شیا به به ردوامی ب فه گیرانا پاشماوینن که قنار ددهت، دیسان فه گیر و فه گیران شیا به ب شیوازین خو بین تایبهت شیا به هه زا خه لکه کی بو دیچوونا فه گیرانا رویدانان رابکیشیت، له ورا رولی وی ب گرنگ هاتیه نرخاندن.

ب شیوه یه کی گشتی فه گیر وه کو ئیک ژ ((توخمه گرنگه کانی رومان، له حه کایهت و داستانی سه رزارییه وه هاتوته ناو چیرۆک و رومانه وه)) (ئه لوه نی: 2000، 72)، ب ئه فی چهندی ره خنه گرین ئه ده بی ل سه ر وی چهندی ریکه قتییه کو

ڦهگيران ل سهر سى رهگهزان دهيتۀ ئافاكرن، نهوژى نفيسهر و چيروك و خواندهفان، يان بابۀ و ڦهگير و وهرگر، ههرهكو د ڦى وينهيدا ديار دبیت:

بابۀ ← ڦهگير ← وهرگر (امين: 2016، 42). ئانكو ڦهگير دبیتۀ پرهك د ناقبهرا (بابۀ تي) و (وهرگر) يدا و ئامادهبوونا ڦهگيرى د ناف پروسيسا ڦهگيرانيدا يا چالاک و دياره؛ چونكو نهو ب كارى داريتن و پيڅستن و پولينكرنا بابۀ تي رادبیت (دلال: 2006، 40)، ئانكو ڦهگير دبیتۀ پهيامگهينهر ب وهرگرى.

1-1-1- زاراف ڦهگيرى:

ژلايى زارافيه ڦه پيڦه د ناف فهرهنگا زمانيا ههر ملهتهكيدا ب رهگهكي دهيتۀ بكارئينان، بنهپه تي ڦى زارافى ژ بو زمانى لاتينى (Narrateur)، كو ب وانا (نهو ڦهگيريت) (بلعابد: 2015، 132) ڦه دگهرت. نهگه ر له برانبهردا و د زمانين دى بين بيانيدا بو نمونه وهك د زمانى ئنگليزيا بهريخوبدهيني زارافى (Narrator) (بدوى: 2003، 704) بكار دهيت. د زمانى عهرهبيدا، ههر ئيك ژ زارافين (الراوى، القاص، السارد) (عنانى: 2003، 60) بكارهين، بهلى د زمانى كورديدا زارافين (ڦهگير) (دوسكى: 2013، 475) و (گيررهوه) (نيزامهدين: 2003، 465) و (چيروكييژ) (قاضى: 2007، 313) و (حكايهت خوان) (نيزامهدين: 2003، 187) دهينه بكارهينان.

1-1-2- پيناسهين ڦهگيرى:

ههر ژ كهفندا ((له بواري ههقايهتدا وهگير به ههقايهتخوان ناودهبريت راوي پيڦه ڦى ههيه)) (محمهده: 2022، 90)، ب نه ڦى چهندي ڦهگير كهسايهتبيهكي ناشوپيى يه، كو ژ لايى نفيسهرى دهيتۀ ئافراندين و مهرم ژى كونترولكرنا پروسا ڦهگيرانيه و نه ڦه چهنده ژى ب ريكا جهنافى ئاخفتنكهرى ب تنى بهشدارى رويدانان بيت، يان ب ريكا جهنافى نهديار د رويداناندا بين بهشدارنهبيت، د كريارا ڦهگيرانا رويداناندا نفيسهر ديتتهكا تايهت بو وي دهستنيشان دكته يان ههلدبژيريت داکو ڦهگيرانى بين نهجام بدهت و ههلويست و هوس و هزر و بيرين كهسان و پهيوهنديين وان بين سالوخبدهت. لهورا ژى پيناسهين ڦهگيرى بيروبوچوونين جودا هاتينه ديار كرن. بو نمونه ڦهگير دهيتۀ ديار كرن كو ((نهو كهسه بين ب كريارا ڦهگيرانى رابيت)) (برنس: 2003، 158)، ئانكو نهو ب نهركى ڦهگيرانا سهربورهكى رادبیت، نهڦجا نهو سهربوره چ يا تاكهكسى، يان يا كومي بيت. بهلى د فهرهنگا (المعجم الادبى) دا ڦهگير ب دوو ئاوايان دايه نياسين:

أ- ڦهگوهيزهرى ئاخفتن، ئانكو نهو تشتى ل سهبارت كهسانين ديتر گوهليبو ڦهگوهيزيت، د گهدا نافين وانژى ديار دكتهن، ههتاكو ئاخفتنا وى ب بيته جهى باوهرى بين كرن.

ب- نهو كهسى حيكايهت و دهنگوباسهكى بو گوهداران ڦهگوهيزيت، يانژى هندك گوتنين مهزنان، يان هوزانهكى بو ڦهگيريت (عبدالنور: 1979، 120).

د ڦهكولينين نوين پهنهبيدا ڦهگير دهيتۀ پيناسهكرن كو (نهو كهسه بين ب چافين خو ديمهنان وينه دكته و ل دويڦ ديمهنين لڦوك دچيت و تيدا پالپشتين ل سهر لايهن تهكنيكي و هونهرى و تاموچيژى ناكته، بهلكو پالپشتين ل سهر لايهنى نهركى دكته و نهوى نهركى واتايا خو يا هه) (جبارۀ: 2012، 133). د نه ڦى پيناسيدا بو مه ديار دبیت، ڦهگير ديمهنان دبينيت و ل دويڦ پيشڦهچوونا نهوان دچيت و گرنگي ب جوانى و خوشيا ديمهنان نادهت، بهلكو ب تنى ئامازى ب نهركى نهوان ديمهنان ددهت؛ چونكو نهركى واتايهكا هه و مهرما سهرهكى ژ بابۀ تي ڦهگيريت. د فهرهنگا (معجم المصطلحات الادبية المعاصرة) دا، ب سى رهنگان ڦهگيرى پيناسه دكته:

1- ڦهگير: نهو كهسه بين كو ڦهگيرانهكى بهرهمدهينيت.

2- ڦهگير: ناقهنگيره د ناقبهرا بوويه ر و وهرگريدا.

3- ڦهگير: ناقهنگيرى هونهريه، بهراپتر ب جهنافى ئاخفتنكهرى دناخفت (علوش: 1985، 111). بهلى ڦهگير ((نهو كهسه بين كو حيكايهتى و چيروكى ڦهگيريت)) (Fludernik: 2009، 4)، ب تيگههكى بهرفرهتر ڦهگير (دبیتۀ نهو

کەسێ کو چیرۆکەکی ڤه دگێریت، یانژی تشته کی ل دەر باره ی وئ دبیت، ئەڤجا ئەو تشته چ راستی، یان ئەندیشه یی بیت) (البیاتی: 2010، 105). ب ڤی کریاری ڤه گێر دبیت (ئەو کەس یی کو ژ دەرڤه ی چوارچووڤی حیکایهت و چیرۆکی ڤۆلا ددهته کەسایهتیا و چیرۆکی ڤیکدئخیت و ڤه دگێریت) (Abrams, Harpham: 2009, 272). ئەڤجا ڤه گێر دبیت ڤیکخه ری گشتی بنیاتی ڤه گێرانی، له ورا د تیگستین ئەده بیژیدا ((ڤه گێره ئەوئ چیرۆکی ڤه دگێریت و ب گشتی کەسایهتیه کا ئەندیشه یی و ژ حیکایهت سازی یی جوادیه)) (العامری: 2018، 240). ب ئەڤی چەندئ ڤه گێر ڤرۆسا ڤه گێرانی دەستیشان دکەت و ب کریارا گوتنی ڤا دبیت و ئەڤی کریاریژی ب زمانه کی ئەنجام ددهت (Bal: 1997, 19). واته جوړی وئ ڤه گێرانی د چوارچووڤی گوتنیدا ئاشکرا دکەت و ئالافی سەر هکی ڤی کریاری زمانه.

دیتنه کا دی یا هه ی ب ئەڤی ڤه رنگی ته ماشه ی ڤه گێری دکەت کو ((حه کایه تخوان به نووسه ری چیرۆک داده نین و هه ندیک لیکیان جیا ده که نه وه، هه روه ها هه ندیکی دیکه به ده مامکی نووسه ر ده زانن و ده لین، هه کایه تخوان سیبه ری نووسه ره له ناو ده قی چیرۆکا)) (ئهلوه نی: 2015، 9)، ب ئەڤی چەندئ کومه کا پیناسه بو ڤه گێری هاتینه ئەنجام وهک (ڤه گێر ئاخفتنکه ره که ب کاری ڤه گێرانا چیرۆکی بو گوهداری ڤا دبیت و ئەڤ ئاخفتنکه ره دبیت نفیسه ر یان ڤه گێر بیت) (حداد: 2010، 35). له ورا ژئ ((چیرۆکگێره وه که سیکه خاوه ن سه لبقه یه کی زور جوان و به رزه، به شیکه گرنگی چیرۆکه که ڤیک دبیت، به تام و چێزه وه ڤوداوه کان یه ک له دوا ی یه ک باس ده کات، به شیوه یه ک هه ول ددهت پاش و پینشی نه کات و په یامه که ی بگه یه نیت)) (محمد: 2015، 22)، ئانکو ڤه گێر ب ئەرکی نافه ندگه ری د ئەڤی ڤرۆسیسیدا ڤا دبیت.

ڤه گێر (ئەو کەسە یی ب کاری ڤه گێرانا چیرۆکی ڤا دبیت، ئەڤجا ئەو چیرۆک چ راستی بیت یان ئاشوپی بیت و نه مه رجه ئەو کەسه خودان نافه کی دیار بیت و چی دبیت، ب تنی خودان ده نگ بیت، یانژی ب هاریکاریا جیهناڤه کی کاری خو ئەنجام ددهت) (ابراهیم: 1992، 11). ل ڤیره دبیت ڤه گێر د ناف چیرۆکیدا خودان کەس و نافه کی تایبه ته و دبیت کەسه کی نه دیار بیت، تنی ب ڤیکا جیهناڤه کی ده نگئ ئەوی دیار دبیت و ئەرکی وی ب تنی ڤه گێرانا چیرۆکیه بو وه رگری. له ورا ته که ز ل ئەڤی چەندئ هاته کرن کو ڤه گێر (دبیته ئەو کەسێ چیرۆکه کی ڤه دگێریت، ئەڤجا ئەو چیرۆکه یا راسته قینه، یان ئەندیشه یی بیت، وه کی ل به ری نوکه مه ئامژه یی دای کو مه رج نینه ڤه گێری نافه کی ده ستیشان کری هه بیت، د ڤی ڤرۆسیسیدا ده نگئ وی یی گرنگه) (الابراهیم: 2011، 41). ب گشتی د شیاندایه دیار بکه یی کو ((گێره وه، بوونه وه ریکه له وشه دروست ده کریت، ته نها له ناو ڤوداوه کانی ڤوماندا ده ژئ، به پینچه وانه ی نووسه ری ڤومانه وه، که بوونه وه ریکی راستیه و له گوشت و ئیسک دروست کراوه)) (سه عید: 2009، 30). ئانکو ب شیوه یه کی گشتی ڤه گێر دبیته ڤیکخه ر و نیشانده ری بوویه ران و ((ڤه گێر دبیته ئامرازی گه هاندنی د نافه را نفیسه ری و خوانده قانی دا و ئەوئ جیهانا نمونه یی یا نفیسه ر بو خونده قانی دروست دکەت)) (احمد: 2017، 37) هه بوونا وی د ڤی ڤرۆسیسیدا یا گرنگه؛ چونکو ئەوه یی ده ستیڤکرن و به رده وامبوون و ب دوماهی هینانی ب بنیاتی گشتی یی چیرۆکیدا ددهت.

ژ لایه کی دیڤه (ڤارت) دیار دکەت، کو د بنه رته دا کەسایه تی بوونه وه ریڤن کاغه زینه، دانهر بوونه وه ری جه سه ته یه یی چیرۆکیه، له ورا د شیاندایه نینه ڤه گێری وئ چیرۆکی ل گه ل هه ر تشته کی به یته تیکه لکرن) (ڤارت: 2014، 72-73). واته دانه ری هه بوونا خو یا راسته قینه یی د جیهانیدا یا هه ی، ب ڤی چەندئ دانه ر - (ڤه گێر) - دروستکەر و دانه ری کەسایهتیا نه و ده برینی ژ بوویه ران ژ ده رڤه، یان خودی نفیسه ری دکەت. ئەڤجا ل دوماهین ئەڤ کەسایهتیه ب ڤۆلی نیشانده ر و پشکیشکارین بوویه ر و ڤویدانان ڤا دبن. به لی پیدڤیه ئەم تیکه لی د نافه را ئەرکیه نفیسه ری چیرۆکی و ڤه گێری د ناف چیرۆک یان ڤومانیدا نه که یی، چونکی نفیسه ر کەسه کی ریالیسته، ئانکو ئەو تشتی نفیسه ری چیرۆکی یان ڤومانیه، ئەوئ چ په یوه ندی ب ڤویدانین وانڤه نینه. تشتی د دوخی ژ یاننامیدا نه بیت، وی ده می نفیسه ر هه ر ڤه گێر ب خو یه، به لی وه کو دی ڤه گێر کەسایهتیه کی ئاشوپی و کاغه زیه و کونترولا کەسایه تی و ڤویدانان دکەت. ئەوژی ل دو یف ئاماده بوونا وی د چیرۆکیدا.

هه روه سان (وا یی بوس) گوشه نیرینا دیتنا ڤه گێری پیناسه دکەت و دبیت: ((ئەم هه می ل سه ر وئ چەندئ د ریکه فتینه، کو گوشه نیرین ب وئ واتاییه کو ڤرسه کا ته کنیکی و ریکه که ژ بو گه هشتنا ئارمانجا)) (لحمدانی: 1991، 46).

ئانكو ديتنا گوشه نيريني ل دهف فهگيري يا گريداي وان تهكنيكانه ئهوين د فهگيرانا چيروكيدا دهينه بكارهينان. له ورا ((هيزي رومان به هيزي بينين و هيزي ئه و دهنگه به ستراوه كه قسه دهكات يان له سهر ئه و بنواشه ئه ندازه ييه دهو هسيتت، كه خوي دهسه پيئيت و هه ندئ ره هه ندئ خه يالي ئاشكرا دهكات)) (ئاميدى: 2013، 18) گوشه نيرينا فهگيراني كو ژ نيرينا فهگيري به بو رويدانان و كه سايه تيبان د ناف چيروك و رومانيدا و چه وانيا پي فهگيرانا رويدانايه. دببت فهگير بي ئاگه هداري هه مي رويدانان بيت، يان ئاگه هداري هندهك تشتان ب تنى بيت، ئه وژى ل دويف كوژي نيرين و ديتنا وي دناف چيروك يان رومانيدا، ئه وژى ل دويف وي ديتنا فهگيراني يا ريخستى و به رجه سته كرى بو ئه فان مه به ستان. ديتن دببته سى جور. يا ئيكي ديتنا ژ پاشيى كو فهگير تيدا هه مي تشتا دزانيت، يا دووى ديتنا ب هه فرا، فهگير بي وهكه هه ل گه ل كه سايه تيبان ژ رويى زانينقه و يا سى، ديتنا ژ دهرفه كو فهگير بي كيم زانينتره ژ كه سايه تيبان.

2-1- جۆرين فهگيري:

گه له ك پارفه كرن سه باره تى باهه تى جۆرين فهگيري ژ لايى ره خنه گر و نفيسه ران هاتينه دياركرن. هندهك ژ فان پارفه كرنان د هندهك خالاندا نيزيكي ئيك دبن، بو نمونه ل سهر ده مين كه فن ب تايبه تى (ئه فلاتون، ئه رستوى) جهخت ل سهر هه بوونا سى جۆرين فهگيري كرى:

- جۆرى ئيكي: ئاخفتنكر يان هوزانقان يان جوره نفيسه رهك دهنگى خو بكار به ينييت.

- جۆرى دووى: فهگير پيشبينيا دهنگى كه سايه تيبه كى يان هندهك كه سايه تيبان دكه ت و ب دهنگى ئه وان كه سان دئاخفت.

- جۆرى سيني: د ئه فى خاليدا فهگير دهنگى خو ل گه ل دهنگين كه سايه تيبين ديتر ب تيكه ل دكه ت (جبارة: 2012، 131-132).

نفيسه ر (هينرى جيمس) ژ كه سانين ده ستپيكنه ئه وي كو ته ماشه ي لايه نى گوتارا فهگيرانكى كرى و جوداهى ل نافه را دوو جور و شيوazin جودايين فهگيري كرى:

أ. شيوazin پانورامى: ديتن ژ لايى دهرفه يقه، ئانكو فهگير ژ كه سايه تيب مه زنتره.

ب. شيوazin ديمه نى: ديتن ل گه ل ئانكو فهگير ئيكسانى كه سايه تيبه (المويقن: 2001، 119). ژ لايه كى دويقه (ف. ستانزىل) سى جوران بو فهگيري ده ستنيشان دكه ت:

1- دانه رى هه مى تشت زان.

2- فهگير ئيك ژ كه سايه تيبان.

3- بوويه ر ب جهناقى نه ديار ژ لايى ديتنين ئيك ژ كه سايه تيبين رومانيفه دهپته فهگيران (Stanzel: 1971, 22, 23, 24).

به لى ب هه مان ديتنا ل سهرى ديار لى ب شيوه يه كى به رفه ره تر (جان بويون) فهگيري ل سهر سى جوران دابه ش دكه ت و بقى شيوى ل خوارى:

أ. فهگيري هه مى تشت زان، فهگير ككه سايه تيبا چيروكى (ديتنا ژ دهرفه يى): د ئه فى جوريدا (فهگير زيده تر ژ كه سايه تيبا

چيروكى پيزانين بين هين، ئانكو ئه و دشيت بگه هيته هه ر ديمه نه كى و د هه من دهمدا ئه وان هزرين د ميشكى قاره مانيدا و چه زين وان بين فهشارتى دزانيت) (لحمدانى: 1991، 47)، واته ئه فه ئه و جورى فهگيريه كو هه بوونه كا سه ربه خو د زنجيرا فهگيرانا بوويه راندا هه يه، جهناقى نه ديار تيدايه (المرزوقى و شاكرا: 1986، 102). ئانكو ئه و فهگيره يى جهى خو ژ دهرفه ي بوويه ران وه ردگريت، واته ئه وي ده ليفى ناده ته فهگيري كو ب شيوه يه كى راسته و خو مايتيكرنى د فهگيرانيدا بكه ت، ئانكو ئه و د ديالوگيدا يى حازر نينه، به لكو ب تنى فهگو هيزه ره. ل فيره ئه و دببته چا قكى فه ديتنا بوويه ران، سالوخه تدارى كه سايه تيبان، نيشانده رى دم و جهان، به رده وام جهناقى كه سايه تيبا سيني (ئه و) بكار ده ينييت. ئه ف جورى فهگيري زيده تر ژ كه سايه تيبان پيزانين ل ده رباره ي بوويه ران هه نه و ب تنى هئلا بوويه ران

نیشان ددهت بیی کو رافه و شروفه بکته کا ئەف زانیارییه چاوا ب دەست که قتییه (البیاتی: 2010, 108-109). ب شیوهیهکی گشتی فهگیرئ هه می تشتزان ئەو فهگیره بیی د ناقههرا خواندهفانا و جیهانا چیرۆک و رۆمانیدا ب کارئ فهگوهاستئی رادبیت و ناهیلیت که سایهتی چ تشتا ببینن. ژ بلی ئەوا ئەو بۆ ئەوان بهرچاڤ دکته، که سایهتی چ بزنان، ژ بلی ئەوا فهگیرئ دفتت بزنان. بهلی که سایهتیه ب کارئ ب ریفهبرنا رۆیدانان رادبن، بیی کو بزنان چ چارهنفیسین نه دیار ل هیفیا ئەوانه؛ چونکو ئەو چ پیزانین و تشتا بزنان، ژ بلی ئەوا چاڤین وان دبیین و ئەو هندهک چیکرینه خودان زانست و شارهزایهکا دهستنیشان کرینه، فهگیرئ ئەو هیزا رادهبهدهره ئەوا تشتین فهشارتی ل بهرانبهری ئەوی دهینه روهن و ناشکرا کرن.

ب. فهگیرئ چ نهزانیته ژ بلی ئەوا که سایهتی دزان، فهگیرئ (=) که سایهتیا چیرۆکید (یتنا ب ههفرایی): د ئەفی جوریدا (پیزانینن فهگیرئ یهکسانی پیزانینن که سایهتیا چیرۆکینه، ئانکو ئەو هیچ پیزانین و رافه کرنا بهری که سایهتییان نادهت)(لحمدانی: 1991, 47). واته ئەو ژ سنورئ که سایهتیین د رۆمانیدا دهریاز نابیت؛ چونکو ئەگه که سایهتیهکی کارهک کر یان ب ساخلهتهک بیی تابهتمه ند بیت، فهگیرئ ب کارئ پیشکیشکرنا کار و ساخلهتین ئەوی رادبیت، فهگیرئ چ ژ بلی ئەوا که سایهتی دزان نزانیت. ئەف چهنده د دوو شیواندا دهیته دهستنیشان کرن و بقی شیوی ل خواری دیار:

1) فهگیرئ ئیکی د رۆیدانین رۆمانیدا بیی ههفیشکه، یانژی فهگیرئ ل سه ر رۆیدانان دبیته دیدهفان.

2) فهگیرئ دووی ئیک ژ که سایهتیین رۆمانییه، یان پتر ژ که سایهتیهکی بهرهمی و وهکو خودیکه که بهرۆفاژی رۆیدانان وهردگیریت.

ج. فهگیرئ کیمتر ژ که سایهتییان دزانیت، فهگیرئ که سایهتی، یان فهگیرئ تهقلیهفی (المتضمن): ئانکو د ئەفی جوریدا (پیزانینن فهگیرئ ژ بین که سایهتییان کیمترن، واته زیدهتر فهگیرئ پشتبهستنی ل سه ر سالوخدانا دهرهکی دکته، ئانکو سالوخدانا لفین و دهنگان، فهگیرئ هیچ پیزانینهکا د میشکی قارهماناندا نزانیت)(لحمدانی: 1991, 48). ئەف فهگیره چ ئیک ژ که سایهتیین رۆمانی بیت یان ژ دیدهفانین سه رهخو بیت، کو خودان ئاستهکی ده می یان بیی جهی یان بیی ئایدولۆژی بیی تابهت ب ئەویفه بیت(عزام: 2005, 88). ئانکو د شیاندایه ئاماژه ب وی یهکی بدهی کو فهگیرئ کیم تشت زان ئەو جورئ فهگیریه، کو ههبوونا خو وهک که سایهتیهک د بهرهمی فهگیرانکیدا دسهپینیت، بوویهر و رۆیدانین سه رهاتیی ب جهناقئ ئاخفتنهکری فهگیریت (المرزوقی و شاکر: 1986, 102). واته ئەف جورئ فهگیرئ ئیکسانی که سایهتیا بهرهمی ئەدهیه، ئانکو نه فهگیرئ زیدهتر ژ که سایهتیی دزانیت و نه که سایهتی ژ زیدهتر ژ فهگیرئ دزانیت. فهگیرئ جهناقئ ئاخفتنهکری (ئەز) بکاردهینیت، داکو ههبوونا خو بسهپینیت و پاشان مایتیکرن و شروفهکرنی ئەنجام بدهت، واته هندهک جاران ئەو ب سه ر ئەزمانی که سایهتیی دناخفتیت و خو ب کراسی وی که سایهتیی دادپوشیت. دهرئەنجام ئەو دبیته فهگیرئ و که سایهتی د ئیک دهمدا، لهورا ئەف جورئ فهگیرئ ب سالوخدانا بوویهر و که سایهتییان ب نیرینا خو ئەنجام بدهت، د چوارچوو فهکی جهی بیی دهستنیشان کریدا بزافئ دکته، بیی کو زیدهکرن و گوهورانکارییان د دیتنن خوئا ئەنجام بدهت، ههردیسان ئەو مه بهرهف کویراتیین که سایهتییان دبهت (البیاتی: 2010, 113-114).

ل دوماهین رهخنهگرئ فهرهسی (رولان پارت) فهگیرئ دابهشی سی جوران دکته و بقی رهنگی دابهشکرینه:

1- (فهگیرهکی تابهتمه ند و بهرنیاس و دهستنیشان کریه، واته ئەو نفیسه ره ئەوی ب پیکگهوهورینا ههلوپستین که سایهتییان ل دویف کارئ ئەوان د فهگیرانیدا رادبیت.

2- فهگیرهکی نهی تابهتمه ند و که سوکی و بهرنیاسه، ئەف فهگیره که سایهتییان د ئاستین ئەوان بین دهرهکی و نافهکیدا ددهته نیاسین.

3- فهگیرهکه ئەوی ب تنی د ئاستی پیزانین و بۆچونین که سایهتییاندا فهگیرانئ دهستنیشان دکته، ب ئەفی چهندی کریارا فهگیرانئ بۆ شیوی ههقهی یینی (دانوستاند) د ناقههرا که سایهتییاندا د ناف فهگیرانیدا دهیته گوهورین)) (عیلان: 2008, 70-71).

1-3- ئەركىن ڤهگىرى:

د ھەر جۆر و ژانرەكئى ڤهگىرانكىدا، ڤهگىر كومهكا ئەركان ب خۆڤه دگريت، بۆ نمونە (جىنىت) ب ڤى رەنگى ئەركىن ڤهگىرى پولين دكەت:

أ. (ئەركى ڤهگىرانكى بىن زەلال: ھەر ڤهگىرەك دىتت ب ڤى ئەركى رابىت، بىنى كو سالوخەتى ڤهگىرى ژ دەست بەت، بۆ نمونە ئەو گوتارىن كەسايەتى ڤهگىرن، ڤهگىر ب رۆلى بەلاقەر، يان نڤيسەر رادىبىت (جنىت: 1997، 264). ب. ئەركى ئاراستەكرنى: ڤهگىر ب رىكخستنا ناڤەكى رادىبىت (جنىت واخرون: 1989، 100). ت. ئەركى پەيوەندىكرنى: د ڤى ئەركىدا ڤهگىر بەرەڤ بۆ ڤهگىرايى (ئامادە، يان نە ئامادە، يان تەڤلېهەڤ) دچىت، گرنگى ب دروستكرنا پەيوەندىي و دىالوگى ل گەل ئىك دەت)) (جنىت: 1997، 264). پ. (ئەركى شروڤەكرنى: ڤهگىر ھەلويسەكى كەسوكى بەرانبەر رەگەزەكى حىكايەتى ئاڤا دكەت ((جنىت واخرون: 1989، 101).

ئەگەر ب شىوہىەكى گشتى ئەركىن ڤهگىرى بەھىنە رىكخستن، يان پارڤەكرن، ب سەر دوو خالان دابەش دبن:

1- (ئەركىن سەرەكى: ئەو ئەركن كو خالا سەرەكى د پروسىسا ڤهگىرانىدا دەھىتە ھژمارتن و ب ھىچ شىوہىەكى ناھىنە پىشتگوھ ئىخستن، ئەو ئەركەڤى ئەڤىن ل خوارىنە:

أ. ئەركى ڤهگىرانى: ب ئىك ژ خالين سەرەكى دەھىتە ھژمارتن، كو چىرۆك ل سەر دەھىتە دامەزراندن و ژ گرنگىرئى ئەركىن ھەبوونا ڤهگىرانىيە؛ چونكە ئەركى وى گەھاندنا وى چىروكىيە بۆ گوھدارى يان خواندەڤانى) (جبارە: 2012، 144-145). ئانكو ئىكەم ئەگەرئ ھەبوونا ڤهگىرى دەسپىنىت، داکو چىرۆكى ڤهگىرئىت.

ب. (ئەركى رىكخستنى: ڤهگىر د ئەڤى ئەركىدا ب كارى رىكخستنا پىشكىن ناڤەكىيىن چىروكى رادىبىت و ئەركى وى دياركرنا خالين سەرەكىنە د چىروكىدا. گرئدانى د ناڤەرا پىشكىن ئەوئىدا دروست دكەت و پەيوەندىان د ناڤەرا ئەوان پىشكاندا ب ھىزدئىخت، چونكو جوانكاريا چىروكا ڤهگىراي و مكومكرنا ئەوئ ل سەر ئەڤى چەندى رادوہستىت (المرزوقى و شاکر: 1986، 104).

2- (ئەركىن لاوہكى: ئەڤ ئەركە د ناڤ خۇدا دابەشى سى ئەركان دىتر دبن: (ئەركىن گرئدايى ب چىرۆكىڤە، ئەركىن گرئدايى ب گوتارىڤە، ئەركىن گرئدايى ب (ڤهگىران د ڤهگىرانىدا) و ھەر ئەركەك ژ ئەڤان ئەركان ژى دابەشى چەندىن ئەركىن دىتر دبن، ئەوژى:

أ. ئەركىن گرئدايى ب چىرۆكىڤە: ئەڤان ئەركىن ل خوارى ديار ب خۆڤه دگرن:

1- ئەركى راڤەكرن و شلوڤەكرنى: د ئەڤى ئەركىدا (ڤهگىر ب كارى پىشكىشكرن و شلوڤەكرنا ھندەك رەگەزان د چىرۆكىدا رادىبىت) (جبارە: 2012، 146). واتە د ڤى خالىدا ئەركى ڤهگىرى ب تنى ڤهگىرانا بوويەر و وینەكرنا وان نىنە، پىدڤىه ل سەر ڤهگىرى ئەڤان بوويەران رووھن و ئاشكرا بکەت و ئەگەرئ وان ديار بکەت، ئانكو د ڤى خالىدا ڤهگىر دى ل رەسەناتيا چىرۆكى گەرىيت و پاشى دى راڤە و شلوڤە كەت (الكردى: 1996، 62)

2- ئەركى ئايدىوئوژى، يان لىڤچوونى: ئەڤ ئەركە (بىن گرئدايە ب گوتارەكا ئاينى، يان پەروەردەى، يان رەوشتىڤە بەندە، ئەوئىن ڤهگىرى د ھندەك دەربرين و رستين خودا بكارهينايىن ب رىكا ڤهگىرانا رويدانان و مايتىكرنا ڤهگىرى ب شىوہىەكى راستەوخو، يان نەراستەوخو تىدا ديار دىت) (الكردى: 1996، 65). مەبەست ژى چالاکيا راڤەكاريا ڤهگىرى، ئەو گوتارا راڤەكارى و شروڤەكارى د وان رۆمانين پىشتبەستنى دكەن ل سەر شروڤە كرئىن دەرروئىن بەرەڤ گوپىتكى دچن، بۆ نمونە: ل دەمى دىتتا ئاڤرەتەكى ئاگرئ ئەڤىنىي د دلى قارەمانىدا ھەلدكەت، ل ڤىرى ڤهگىر ڤهگىرانا خو رادوہستىنىت، بەھسى بابەتى ئەڤىنىي ب شىوہىەكى گشتى دكەت، يانژى ئەگەرئ پەيدا بوونا دوخى ئەڤىندارىي ل دەڤ قارەمانى راڤە دكەت (المرزوقى و شاکر: 1986، 105).

3-ئەركى بەلگەھىنانى: ئەف ئەركە ل دەمى (فەگىر ئاماژى دەتە وى ژىدەرى كو دەنگوباسىن خو ژى وەرگرتى، يان پلا ھویرىبىننا بىرھاتىن وى بىن تايبەت، يانژى ئەو رويدانا ھەستىن ناخى وى دنازىنيت بەرچاڧ دبىت. دبىت ئەف ئەركە شىوھى دىكومىنتىكى وەرگىت، ل دەمى تىھەلكىشى د ناڧ چىروكا خودا رادبىت و د پەراويزىدا ئاماژى ب وى ژىدەرى دەت بىن كو پىزانىن ژى وەرگرتىن) (جىنىت و بوڧ: 1989، 102).

4-ئەركى سۆزدارى (ھەلچوونى): فەگىر د ئەفى ئەركىدا (ھەست و سۆزىن خو دىار دكەت ئەوین ژ ئەنجامى كارتىكرنا چىروكى پەيدا بوون، بەھسى پشكدارىا فەگىرى د ناڧ چىروكىدا و پەيوەندىا وى ل گەل چىروكى ھەى دىار و نىشان دەت) (جبارە: 2012، 146-147).

5-ئەركى ئاراستەكرنى: دەربرىنى (ژ پلەيا چەسپاندنا راستىا فەگىرنا فەگىرى دكەت، ئەفەژى گریدای فەگىرى ل دەمى دبىتە چرخال يان فەگىرەكى ھەستىپىكەر، ل فىرە نە ب تنى دەنگەكى ئاخفتنكەرە، بەلكو ئەفى ئەركى پەيوەندىەكا ب ھىز ب ئەركى فەگىرى د چرخالىدا ھەى) (جبارە: 2012، 147).

ب. ئەركىن گریدایى ب گوتارىفە: ئەفان ئەركىن ل خوارى ب جوڧە دگرن:

1-ئەركى كارتىكرنى: د فىرەدا فەگىر (ھەول دەت وەرگى بېتە د ناڧ جىھانا چىروكا خودا و قايلبوونى بو دروست بکەت، ئەف چەندەژى ب شىوھىەكى بەرفرەھ د رۆمانىدا دەيتە تىبىنكرن) (جبارە: 2012، 147).

2-ئەركى ھوشدارى: ئەو ئەركە بى كو (فەگىر پى رادبىت دكو ھەبوونا پەيوەندىى د ناڧبەرا خو و وەرگىدا تاقىبەت(المرزوقى و شاكى: 1986، 104-106). واتە دووپاتى ل ھەبوونا پەيوەندىى د ناڧبەرا فەگىرى و وەرگى دروست دكەت، فەگىر ھوشدارىا وەرگى ل سەر ھندەك رويدانان دكەت، ئەوین بو دەيتە فەگىران دكو خو ژى دویر بىخىت) (جبارە: 2012، 147).

3-ئەركى دىدەفانى: ئەف ئەو (ئەركە ل دەمى فەگىر د گوتارا خودا ژىدەرى زانىارىيان پشتراست دكەت، يان د ھویربوونىن بىرھاتىن خودا ئاماژى پى دەت) (المرزوقى و شاكى: 1986، 105).

ج. ئەركىن گریدایى ب ھەر دوو ئەركىن بورىفە: ئەف ئەركە گریدایى ھەر دوو ئەركىن بەرى نوکە ھاتىنە ئاماژەپى كرن، كو ب ناڧى (فەگىران د فەگىرانىدا) ھاتىە نىاسىن، ئانكو بوچوون و دىتتىن فەگىرى د وان چىروكاندا دىار دبن ئەوین كو فەدگىرىت، ئەفجا چ گریدایى گوتارى يان ژى چىروكى بن، د شىاندایە ئەفى ئەركى دابەشى دوو ئەركىن دى بکەين:

1-ئەركى ئەدەبى: ئەف ئەركە بى ناڧخوۋە و د ناڧ تىكستىدا دەيتە بجهىنان و ئەركى فەگىرى تىدا (فەگىران، رىكخستن، دىدەفانى) (جبارە: 2012، 147). ئانكو فەگىر ئەركى رىكخستنا ناڧەكى يا گوتارا چىروكى و بىرھىنانا بووۋەران، يان گریدانا وان، يان دارشتن د ناڧبەرا واندا ب ستوىى خوڧە دگرىت. دىسان فەگىر د گوتارا خودا ژىدەرى زانىارىيان پشتراست دكەت، يان د ھویربوونىن بىرھاتىن خودا ئاماژى پى دەت (المرزوقى و شاكى: 1986، 105-106).

2-ئەركى ئايدوڧوژى: ئەف ئەركە بى دەرەكىيە كو ب رىكا ھەڧەپەيڧىنى د ناڧبەرا نڧىسەر و خواندەفانىدا د ئىك چركەدا دەرپاز دبىت، زىدەبارى ساڧكرنا تىكستى، يان ژى ساڧكرنا وى گوتارى ئەوا د تىكستىدا دەيتە ئەنجامدان، ئەوژى (تىگەھشتن، كارتىكرن، ئايدوڧوژىا) (جبارە: 2012، 147). واتە فەگىر ل دەمى وەرگى - (خوینەرى) - ب جىھانا چىروكىفە گرى بدەت و ھەولا قايلكرن، يان ھەستىاركرنا وى دكەت. ھەر دىسان ژ لایەكى دويفە فەگىر وەكو گوتارا ناڧەندا تىكستى خو دىار دكەت و جھى خو د ناڧدا دكەت. ھەست و ھزرىن خو بىن تايبەت تىدا دەربرىت (المرزوقى و شاكى: 1986، 106). ئەف ئەركە ل وى دەمى ((د ناڧ رۆمانىدا پەيدا دبىت، دەمى فەگىر پەيامەكا رەوشتى، يان ئاينى ، يام مروفایەتى، يان پەرورەدەبى ئارستەى وەرگى دكەت، واتە ب رىكا فەگىران رۆيدانەكى فەگىر پەيامەكا پەرورەدەبى رادگەھىنىت، چونكە فەگىر دىتت راسستەوخو، يام نەراسستەوخو مایتىكرنى د فەگىران رۆيدانىن رۆمانىدا بکەت)) (ئەحمەد : 2017، 106)

3- ئەرکى پەيوەندىكرن و گەھاندنى: ئانكو قەگىرە نامەيان دگەھىنيتە وەرگرى (خوينەرى)، ئەقجا ئەف نامە حىكايەت ب خۆ بيت، يانژى پەيامەكا رەوشتى، يان مرؤفايەتى بيت(المرزوقى و شاكرا: 1986، 105).

ئەرکى ئەمپرىسيونى (انطباعى): ل قىرى قەگىر وەكو گوتارا ئافەندا تىكستى خۆ ديار دكەت و جەھى خۆ د ئافدا دكەت و ھەست و ھزرىن خۆ بىن تايبەت دەر دېرىت(ابراھىم: 2022، 147). واتە د تىكستى رۇمانىدا ھەر ئىك ژ فان ئەرکان رۇل د پىششەبرنا رۇيدانىن رۇمانى ھەيە.

2- ئەرکى قەگىرى د رۇمانا دۇنيانىدا:

ئەو ئەرکىن مە ئامازە پىكرى د ئەقى پىشكىدا دى ل سەر رۇمانا (دەرگەھى دۇنيانى) يارۇماننقىس (سەبرى سلىقانىەى) پراكتىزەكەين، كو ئەوژى ئەقین ل خوارىنە:

1-1- ئەرکى ئايدولۇژى:

دەمى قەگىر ب ئەرکى قەگىرانا ھزرەكا ئاينى و رەوشتى و مرؤفايەتى و جفاكى و سىياسى رادبت، دقیت پەيامەكى بگەھىنيت. د رۇمانا (دەرگەھى دۇنيانى) دا ب شىئوھىكە بەرچاڭ ئەرکى ئايدولۇژى ديار دىت، ھەرۋەكى (دەشتى) و (سىقۇدىن) دەمى ئاغا ئاقى (ياجۇج و ماجۇج) ل سەر وان ددانىت، ئەوان پى نەخوش دىت، ھەردو پىنكە چن گازندا خۆ دگەھىنە دەف (مەلا ياسىنى) كو سەر ل زارى (دەشتى) دەيتە قەگىران: ((لەورا وەك دوو زەگزەگان ئەم چوون نك مەلا ياسىنى و مە گازندا خوە گەھاندى... "چ گافا مە دىنيت، دىيژىتە نە ياجۇج و ماجۇج"، مەلاى ئەم دانە رەخەكى و گوت: "خەم ناك، ھەگەر جارەكا دى وەگوتە وە ھوین ژى بىژنى زولقەرنەين". وەك نەدینەدىيان ئەم بەربىنە كۆلانین گوندى و بى حورحورا مە "ئاغا زولقەرنەينە... ئاغا زولقەرنەينە" (سلىقانىەى: 2019، 18). ل قىرى گەھاندنا ئايدولۇژى يان ھزرەكا ئاينى يە، چونكى ئاقى (ياجۇج و ماجۇج) د قورئانا پىروزدا ھاتىە كو ئەو مللەتە ئەوئ دەين، دا كو خرابىي و زىانى بگەھىنە ئەردى و خەلكى سەر ئەردى، ھەرۋەسا (زولقەرنەين) ژى ئەو دەمى ئەف (ياجۇج و ماجۇج) ھەيە سەر ئەردى، بەرسىنگى وان دگرىت و ھندەك دىوار و بەربەستىن ئاسن و پىلاى دروست دكەت، داكو (ياجۇج و ماجۇج) نەشىن دەر بازى مللەتى وى بىن، ئەرکى ئايدولۇژى د قىرەدا ئايدولۇژيا ئاينى يە، واتە ئامازەكرنە ب ھندەك لايەنن ئاينى.

لدويف ئاينى ئىسلامى مەلا ئەو كەسە يى قورئان و فەرموودىن پىغەمبەرى و زانىنن شەرىعەتى و فقەھى خواندبن، بەلى د جفاكى كوردىدا دەمى كەسەك گەلەك چووبا مزگەفتى و بانگ دابا و نقىژكرىان وەكو رىزگرتن، د گوتنى مەلا، ئەف چەندەژى د رۇمانا ئاقىرىدا ھاتىە دياركرن، ئامازە ب مەھركرن و پىنقەخواندنى ھاتىە دان، وەكو ھزرىن ئاينى ھەرۋەكى (دەشتى) قەدگىرىت: ((ئەينى بى نە رۇژا كەد و كەسبى بى، ھەر ئەينى زەلام ل دويف بانگى مەلا ياسىنى دچوونە نقىژا خوتىي، بىستەكى د مان پاشى قەدرەقن، ئەقجار دچوونە مالەكى بۇ فراقىنى. كەسى ئەم داخوازنە دكرن چونكى ئەم تفال بىن وەك وان دگوتى... ئەوئ رۇژى بىست ل مەلاى كەبكى، ئە ب خوە نەفەقەھى چو تەكيان بى، بەلى چونكى رىھسىبى بى، بانگدا دەزىكىن تايى دبرىن و ژنگ مەھرەدكرن، لەورا گوندىيان دگوتى مەلا)) (سلىقانىەى: 2019، 23).

ل قىرى ئامازەدانە ب جفاكى موسلمانەتئى كوردى و رۇژا ئەينى كو رۇژا ئەينى ل دەف موسلمانن كورد رۇژا چوونا مزگەفتى يە و گوھدانا گوتارا ئاينى، كو ل دويف ئاينى ئىسلامى رۇژا ئەينى رۇژا خوداپەرەستنى يە، رۇژا بەھىنقەدانا پراىنا مللەتئىن موسلمانە.

ل دويف جفاكى كوردى ئەنجامدنا كرىارا سكسى د ئاقبەرا دوو كەسئىن نە ھەلالى ئىك بن، كرىارەكا نەيا دروستە و ناھىتە پەسەندكرن و پىرسا نامىسى يە، كو گەلەك جارن كوشتن و خویندارى ل سەر ئەقى دياردى چىبووۋىە. لەورا د ئەقى رۇمانىدا كرىارا جوتبوونا (كوردى) ھەقۇنا مەلا ياسىنى ل گەل (سىقۇدىن) ب شاشى و پىرسا نامىسى ھاتىە دياركرن، ل دويف ئايدولۇژيا جفاكى كوردى تىشتەكى مەزن و نەپەسەند كرىە، پىشتى (سىقۇدىن) سەحبەتا خۆ بۇ (دەشتى) قەدگىرىت، ل قىرە (دەشتى) وەك قەگىرەكى ھەمى تىشت زان ئەقى چەندى قەدگىرىت: ((پىشتى سەحبەتا خوە د گەل وئ بۇ من كرى، ئەز مەندەھوش بىم، ئەرى چەوا ژنەكا خودان قەدروقىمەت وئ زرە خەلەتئى بكت؟ بەلى دىيژت

خهله تی بی، کی نابیژت دره و یان بیبهختی بی؟ ل دهستیکی گومانئ ئەز داگرتم بهلی پشتی هندهک هزر و بیران ئەز گههشم قهناعتی کو شیر کالانی خوه نابرت)) (سلیفانهی: 2019، 44).

د جفاکین موسلماناندا چوونا سهر (گوران) دیاردهکا بهربه لاقه، ئەف چهنده د ناف جفاکی کوردی ژیدا یا بهربه لاقه، ئەفەژی پتر ژ ئایدولوزییه تا ئاینی هاتیه وەرگرتن. مەرهم ژئ سهره دانا گوران ئەوه مروؤف لاقایان بۆ که سین مری بکهت، ههروهسان مروؤفین زیندی ژئ بیریا مرنی بکهن و ههروهسا هاقیبوونا کهسی زیندی بۆ که سین مری ئەف سهره دانه دهیته کرن. ههروهکی د رۆمانیدا هاتیه فهگیزان کو ئیقارا رۆژا ئەینی دچنه سهر گوران و شرینی ب خیرا مریان به لاق دکهن ((ههه ئیقارا ئەینی وهک پرانیا گوندیان ئەم دچوونه سهر زیاره تان، بهلی یا مه ههه ههجهت و ههه تجارته بی، ههه جار ئەو دا ب له پین خوه ئاخا ههه دو زیاره تان ژ ستري و دهغله ئادهکت، ب تهنهکی ئافی کیشته و گولبه رۆژین کیلیان ئافدت و دبیزت: "دایک قیانه و باب هیز و ئەمانه ته") ((سلیفانهی: 2019، 18).

د رۆمانا (دهرگهه دونیایی) دا قوناغهکا دریز یا کارئ پارتایه تی و کوردایه تی خویا دبیت. له ورا فهگیز ب ریکا فهگیرانا بویه رین سیاسی هزرین سیاسی فه دگوهیزیت، واته ئەرکی خوی ئایدولوزی بجه دئینیت، کارکن ژبو ریکخستنا نهینی د ناف جهرگی رژیمندا کارهکی گران و ب زحمه ته، بهلی ههرا کوردایه تی ژ ئەوی ترسی مه زنتره، ل قیره (به درخان) وهکو فهگیز بهحسی چهوانیا کارکرنا خو ل گهه ریکخستین نهینی بین پیشمه رگهه دکهت، چه ندين په یف دهینه بکارهینان کو ده برین ژ ئایدولوزیه تا سیاسی یا پارتایه تی وهکی (تهزکیه، براده رین سهلال، ریکخستنا نهینی، بازنه) و بقی رهنگی فه دگیزیت ((پشتی چه ندين دیتنان ل جهین فهدهر و ژواری ب تیوهردان ئاخفتنهک د بهرمن ره هاقیت، گوت: "براده رین مه ل سهلال ژ ته رازی نه" من مه بهستا وی زانی بهلی من دقیا پشت راست بيم، ئەو بوو پاشی دهستی خوه دانا سهر ملی من و ب ئاشکه راهی گوت: "من تهزکیا ته کریه، برادهر چهز دکن تو د گهه مه کاربکی. پشتی چه نند شهف و رۆژین تژی ته خمین و دوو دلی، من بهرسفا و رازی بووم وهک ریکخستنهک نهینی کاربکم، یا راست من ژئ دل تی هه بوو خزمه تهکی بکم د گهه دهمی په یوه ندیا مه خورت بوو، بهردهوام مه هه قووو ددیت و ده براری کارئ ریکخستنی و جالاکیان دناخت)) (سلیفانهی: 2019، 55). ل قیره دیار دبیت کو ل چپای خهباتا چه کرداری بهلی ل ناف باژیران خهباتا ریکخستن و چالاکیان بوو، ههروهکی (به درخان و دژوار) پیکفه کارئ ریکخستنا پارتایه تی دکهن.

د فهگیرانا کاروانی پیشمه رگایه تیندا و خهباتا چپایی ل دژی رژیمنی و دیارکن و گه هاندنا ههرا سیاسی و نه ته وهییه و (چه ته) ئەوین ل دژی ملله تی خو روه ستیاین و هاریکار ل گهه رژیمنی، نه ته وهیبوونا خو ژ پیخه مهت بهر ژه وه ندین که سایه تی ژ دهست دایه، له ورا مروؤفیه نه ته وه په روهه هه ردهم کارئ (چه ته یان) ب شه رزاری دبین، ههروهکی (به درخان) فه دگیزیت: ((ل خواری چه ته ل پیشیا حوکمه تی هاتن و ئەم گه ماروودان، وهک که رهکی په زی ئەم هاژووتن، همگی من دقیا ئەرد شهف ببت و من داعویرت... من ههست کر ئەو که فر گیا و داروبار هه می من دبین و پرسیار دکن: ها کویفه؟)) (سلیفانهی: 2019، 99).

2-2- ئەرکی سوزداری:

ههست و سۆزین وەرگری د ئەفی ئەرکیدا خویا دبن، ههستکرنا ناخی ئەوی و گوشه نیرینا ئەوی بهرانبه ر پویدان و که سایه تی و تشتان و ل سهر بنه مایئ سوزداری خویا دبیت.

ههروهکی دیار د جفاکی کوردییدا دیاردا ناف بچویکرکی دیاردهکا هه ره بهربه لاقه، ئەفجا چ ئەف بچویکرکه بۆ خوشتیاتی یان ژئ سفکرکی بیت. د قیره دا فهگیز ههستی خو ل هه مبهری ئەفی دیاردی دهر دبیریت و ل هه مبهر بچویکرنا نافی خو کو (دهشتویه) ههست بخۆشیی دکهت و فه دگیزیت: ((دهمی ئەز زاروک خه لکی گوندی دگوته من دهشتو، ئەز عاجز نه دبیم، به لکی لمن خواهش دهات چونکی ههستهک دامن، کو ئەز نهبتنی مه، نه بیانی مه نه بهس ناغین زاروکان، بهلی بین زهلام و حه یوانه تی که هی ژئ وهسان بین... بهحسی خه بهری (ره شو، سمۆ) ناغین عه تار و دزین گوندی بین (کدۆ، تهنگۆ، زیرو) ژئ ناغین سهو و هه سپان بین. ب راستی، خواهشه تشتهکی مروؤفی وهک بی هندهکین

دی بت، بهلی هر تشتت)) (سلیقانهی: 2019، 1). دهشتو ههست ب نه خوشیی ناکهت ل هه مبهری ئه فی دیاردی، ژبه کو دیاردهکا بهر به لافبوویه د ناف جفاکیدا و ب تاییهت د ناف خه لکی گونادا.

ژ وان که سایه تین ناف پومانیدا پۆل هه ی، که سایه تیا (دهشتویه) ل دهمی کو فه گنیر پویدانا (قوتانی) فه دگنیریت، دهمی کو که سایه تیا (دهشتوی) ژ لایین زارو کین گوندیقه ده تیه قوتان و هاریکاریا (سیفدین) ی ل گه ل وی ئه و دلخوشکرییه و ئه و گری و نه خوشیا دیتی ژبیر بکهت: ((بی تیت بیرا مه دا ناف شو فان، هه تا ئه م گه هشتینه بهر ئافی خوین ژ دفنا من راوه ستیا، من کراسی خوه ژبه رمایکین خوینی شوشیت و ل سه ر هندهک که فران دا تافی، میهره بانیا وی و دهمه نی ئا فا مه زن هاریکار بین کو ئه ز ههست ب هندهک کیلکین خوهش بکم و هندهکین نه خوهش ژی ژبیر بکم)) (سلیقانهی: 2019، 13).

هه رچه نده ژیان گه لهک یا هاتیه گوهورین و پیشکه فتی یه، بهلی هه ردهم مرو فین مه زن ژیا نا به ری ب چیژتر و خوشتر دبین، ههروهکی (دهشتو) ههستی خو ل هه مبه ر ژیا نا به ری دهر دبیریت و فه دگنیریت ((ژبلی قه سرا زولقه رنهینی یا ژ که فران ئا فا کری، خانیکین گوندی تیکه ئاخ بین، هه رگا فا گوندییه کی قیا با خانیکه کی بو خوه ئا فا بکت، گوندیان دکره زباره، هه ی دونیایی ... هینگی ژیان خوهش و سانه هی بی، خانکی مه مه زه لهک ب تنی بی، بهلی ل بهر دلج مه ژ قه سرا زولقه رنهینی جوانتر بی)) (سلیقانهی: 2019، 22).

دهر برینا هه ستین که سایه تی و ئه رکی سوزداری ئه وی قه گیر پین رادبیت، دلینیا ئه وی بو قه گیرای دلینیت و کارتیکرنی ل ههست و سوزین وی دکهت، له ورا گه لهک جار ان ئه رکی سوزداری و ئه رکی کارتیکرنی تیکه لی ئیک دبن. هاریکاری ئیکه بهاین هه ره بلند د ناف جفاکاندا و ئه ف با به ته د ناف که سایه تیا هه ر ئیک ژ (به درخان و دژوار) به رجسته بوویه، ئانکو ئیک ژ که سایه تین د ناف پویدانین پومانیدا پۆل دیتی که سایه تیا (به درخانی) بوویه و فی که سی ژ پیخه مهت که سه کی کورد وی ل سرا وه رگرتنا گازی شه ری هندهک که سین عه ره ب دکهت، پولیسین حکومه تی لی دگه رن دا بگرن، ژبه رکو ئه و ریکه ستنا نهینی دکهت، نه چار دبیت ب هاریکاریا که سایه تیا (دژوار) ی ژ سنورین رژی می دهر دکه فیت و دهیته چیا یی و دبیته پیشمه رگه، ئه و ههستی خو ژ خه ری بی و خوشی و نه خوشیا فه دگنیریت ((ئه ز راهام ژیا نا چیا یی، هه رسی هه یقان جا ره کی من ئی جا زه کا کورت وه ردگری و دگه ل هه فاله کی پیشمه رگه دچووم خواری دا کی فی نه بم چونکی ئه مین پیشمه رگه وهک هندهک بونه ره رین دی هافی دبوون ... هه ستین مه وهک ریا ران د په نگین و ژنهک نه بوو بهه رکینت، هزرین مه ژی وهک به لگین گولداران د رزین و زانایهک نه بوو مه قه له م بکت ... راسته چیا نه ته کیه بوون، بهلی ژ مه جبیری ئه م بوونه سو فی و قه له ندهر. ئی جا زه خوهش و نه خوهش بوو. خوهش چونکی مرو ف مالبا تا خوه ددیت. نه خوهش ژی چونکی ده سی مرو فی ل سه ر دلج وی بوو)) (سلیقانهی: 2019، 59).

خواندن و نفیسین هه زه که کو بهه را پترا مرو فان هه زه کن بخوین و بنفسن، ئیک ژ وان پیشمه رگان ل چیا یی ب نا فی (سیفدین) داخواری ژ (به درخان) ی دکهت فیری خواندن و نفیسینی بکهت، فه گو هاستنا ههستی وان بی خوشی و که یفی و گر نژی نی ل سه ر زاری (به درخان) ی دهیته فه گنیران کا چه وا (سیفدین) که یفخوش دبیت دمی ئه ی فیری خواندن و نفیسینی دکهت ((خوهزی ته ئه ز فیر کر بام خواندن و نفیسینی ژبه ر هزرا وی یا ساده و مه ره قا وی یا مه زن، من نه شیا داخواری وی ره دبکم، ئه ز ب ژو فانی گر نژی م به ری بیژم "وهی سه رچاقان، دی ته فیرکم و ئه ز مه منون" وهک زارو که کی ده ما عه یدانیهی وه ردگرت که یفا وی خوهش بوو، ئه ز ژی که یفخوهش بووم و ل جهه کی وه سان دویر و دا برایی کو مر نی خوه ل بهر گا فین مه فه دا بوو، ده م بو دهمی ئه م محتاجی هندهک که یفی بوون)) (سلیقانهی: 2019، 75).

ل چیا یی پیشمه رگه هه ردهم ل گه ل رژی ما به عس د شه ریدا بوو، رژی م هیرشی دکه ته سه ر پیشمه رگه هی و سه رکر ده کی مه زن ب نا فی (سهید) کو خالی (سیفدین) دهیته شه هیدکرن و پیشمه رگه شکه ستنی دینن. له ورا بریا ر دهیته کو ئه و پیشمه رگه بین ماین خو راده ست بکه ن یان ژی دهر بازی سنوری ئیرانی بین، پشتی فی ده نگو با سی بهه را پتریا پیشمه رگان پین نه خوهش بوو، (به درخان) ههستی خو بو بهر انبه ر فی بریا ری دهر دبیریت و فه دگنیریت ((من ب خوه ژ شه رم و قه هران ده دار ی ته فه نگا خوه ب چه قو کی سپی کر، ته چ سویند ل سه ر من نین، روندکین من وهک بین زارو که کی ته یاریا وی شکاندی ب سه ر ئاله کین من ده دیار دبین، ئه ز هند گریام هه تا دفنا من هاته خواری)) (سلیقانهی: 2019، 98).

پشتی خو رادهستکرنی ئەو ههستی فهگیر کو (بهدرخان) ههست پی دکهت و ههستی خو دادریژیت، وهکو دیمه نهکی خه مناک و نه خوش ددهته دیارکرن، ب شیوهکی ریکخستی ههستین خو فهگیریت، کا چهوا ل باژیرهکی وهکی (زاخو) ههست دکهت مروقهکی بیانییه، چونکی ل چپایی هاتیه و ل ویرئ خو رادهستکرییه و فهگیریت ((وهک مروقهکی بیانی کو چو ریک و کهسان نه نیاست، ئەز بیستهکی ب بیان چووم ههتا من خو ل ل نک چوکا حازم بهگی دیتی. چۆکین منسست بوون، بهینا من تهنگ بوو دا بیژی من کهفرهک دا قورتاندییه و د گهوریا من ده یاسی مایه... ههستین من غهونین، من دفا ژ بنی بیان قیژییهکی فهدم بهلی ئەزمانی شکهستیوو)) (سلیقانهی: 2019 ، 100).

فهگیر ههست و سوزین ل هه مبهری ژ دهست دانا هندهک ئارمانجین پیروز دهر دبیریت، د هه مان دم ب ئه رکی کارتیکنی رادبیت، چونکی ئەو ههستین دهر دبیریت کارتیکنی ل ئەوی بۆ فهگیرای دکهن.

3-2- ئه رکی ئەدهبی:

ئەف ئه رکه د ناف رۆمانیدا ب گه لهک شیوان دیار دبیت، وهکی (فهگیران، چهوانیا ریکخستن و دیده قانیی)، هه ر بۆ نمونه د رۆمانا دهر گه هئ دونهییدا دهمی فهگیر (دهستی) فهگیریت، کا چهوا (کوردی) ئاماد د شویشتن و ستران دگوتن، دقیردها هه م فهگیران و ریکخستن و هه م دیده قانی تیدا خویا دبیت، فهگیر ئه رکی ئەدهبی بجه دئینیت ((کوردی ئامان د شویشتن و د بهر ره د ستراند، جار سترانا دهف زهری، جار مه والا به سنایی دگوت ههتا دگه ههشته "میرک پیره میزه، رهکا وی دریزه ههنا رکیکن رویی من دئیشینه" ب راستی ژی دهنگی وی خوش بی، دیمی وی تژی زیوان ل بهر تیشکین رۆژی دبی پریزهکا زیرین و د تهیسی)) (سلیقانهی: 2019 ، 27). د قی نمونهیدا ئامازهدانه ب هندهک سترانین فولکلوری وهکی سترانین (دهف زهری و به سنایی) کو ب ریکخستن و فهگیرانهکا جوان ئه رکی ئەدهبی بجه دهیت.

هه ر دیسان ئامازه کرن ب نافین هوزانقانی مهن وهکی (جزیری و خانی و تهیران)، کو رۆمان ب ئه رکی خویی ئەدهبی رادبیت و هندهک ژ راستیا وان هوزانقانا ددهته دیارکرن. ههروهکی فهگیر فهگیریت کو هوزانین فان هوزانقانا ب زحمهت بووینه، بهلی کیش و سهروا وان یا خوش بوویه و ب جوانی ژ لای (مهلا یاسین)ی فه دهاتنه خواندن ((بهلی من هه ر دفا گوئی خوه بدهم مهلا یاسینی وهختی ههلبهستین خان، جزیری فهقی تهیران بۆ زهلامان د خواندین، راسته ب زحمهت بین، بهلی سهلیقا وی ل من خوش دهات)) (سلیقانهی: 2019 ، 33).

4-2- ئه رکی کارتیکنی:

ئەفه ژ ئەوان ئه رکانه ئەوین گریدای گوتارا فهگیرانکی، فهگیر ههول ددهت کارتیکنی ل ههست و سوزین ئەوی بۆ دهیته فهگیران بکهت، ب رویداناقه گری ددهت، ههروهکی دیمه نهکی راسته قینه ژ دورهیلی پیشان بدهت. بۆ نمونه دهمی (دهستۆ) بهحسی ئەوی بارودوخی دکهت، تیدا هه قالیی د ناقههرا ئەوی و (سیقدینی)یدا پهیدا بووی و فهگیریت ((دبیژن شه ر خرابه، ب سایا شهری ئەز و ئەو بینه بان و بانگه ر. ئەز دهه سالی بیم، سهرا مستهکا میویژان برهک زاروکیکن چلهک ب من وههاتن، وهک رهقهدهک سهیین هار ئەز گه رساندم. من نه دویریا ب وی سهروبهری فه بچم مال دا دایکا رهبن من نه بییت، ژ نه چاری ئەز ل بهر دیواری مزگهفتی روینستم و بۆ حالی خوه گریام)) (سلیقانهی: 2019 ، 11).

بیگومان ئەفهژی دیمه نهکی راسته قینهیه ژ کهتواری جفاکی کوردی و ب تایبهت د ناف جیهانا زاروکاندا. د ناف جفاکی بهری بی کوردیدا زاروکی پیگهههکی بلند و گرنگ نه بوو. د ناف رۆمانیدا چه ندین جارن ههستین زاروکییی بهرانبه رهفتار و سهردهریین مه زنان هاتییه دیارکرن. ههلبهت ئەف سهردهرییه زاروکان پی نه خوش بوویه، ئەف چهندا هه نیژی بوویه تهگه ر کو ههلو یست و ههستی زاروکان د کریارا فهگیرانیدا کارتیکنی ل ئەوی بۆ دهیته فهگیران بکهت. ههروهکی (دهستۆ) بهحسی رهوشا زاروکییا خوه و هه قالیی خو دکهت و فهگیریت ((بۆ کاری، تفالن. مه زنان نه دهیلا ئەم وهک خوه بژین، راسته ئەم تفال بین، بهلی ما کی مه زن ژ دایک بییه؟ مه دانی رۆژهکی ئەم ژی دئ مه زن بن، لی مه د خوازت ب هاریکاریا وان با. خودی بی ئاگه هداره مه چۆ قه درئ خوه نه بی، ل جقاتان جهی مه د ناف پیلانقان ده بی و ل خیر و شهرا ژی هه ما دهنگی مه هاتبا ل مه د حهیتانندن)) (سلیقانهی: 2019 ، 17).

نەبوونا ئازادیا ھزرکرن و ئاخفتنی ل دەف زارۆکی، دبیتە ئەگەر کو گرێبەکا دەروونی ل دەف زارۆکی دروست ببیت و ھەست ب کیماسیی بکەت. ھەر دیسان ژ ئەفئ نموونی دیار دبیت کو کار ب زارۆکی دەھاتە کرن، بەلی بۆ ئاخفتنی دەلیفە پێ نە دەھاتە دان.

مروؤف ب سروشتی خو زیدەتر گیانەکی دەروونییە و ل دویف تیرکنا ھەزان د گەرییت، ژ وان ژێ ھەزا سکسی کو د رۆمانیدا ئامازە ب کریارا جوتبوونی ھاتیە دان دەمی (کوردی) ھەفژینا (مەلا یاسین) (سیفدین) داخواز دکەتە مالا خو و پشتی (مەلا یاسین) ژ مال دەردکەفیت، ب شیوھکی زنجیرەیی (سیفدین) ئەفئ چەندی فەدگیریت. دەمی (کوردی) ئەوی دەبەتە د ژورفە و سەری وی باش د شوت و پاشی داخوای ژ (سیفدین) دکەت، ئەوژی سەری وی بشوت. کەش و ھەوایەکی تژی ھەست و رۆمانسی دروست دبیت و کارتیکرن ل ئەوی بۆ فەگیرای دەیتە کرن و ب بوویەریفە دەیتە گریدان ((دەستین من وەک دوو کێسنان بەیاری پشتا وی د کیلان و چافین من ژێ وەک دوو پەز کویفیان ل پیاوانین کەماخان د چەریان.... ھەر بێھنەکی تلکین خوە بلند دکرن، ئەز دکیشا مە خوە و ب گرنژین فە دکۆت: ئەھا ھوسا خوەشە. وەختی ئەز بیدەنگ دبیم، ئەو ل خوە دزقری و سەح دکرە سینگی من و کەماخا خوە. دلێ من خوە فەدقوتا بی ھەمد دەستین من گران بین. من پەرچا وی گرت و کیشا، من نزانی دی کەیفای وی خوەشتر بیت، ژ نەشکەکی فە. خوە وەرگەراند سەر قانا پشتی و سەری من دەینا سەر سینگی خوە و ھەردوو ملین من گرتن، من دقیا تشتەکی بکم، بەلی چاوان؟ ئەزی زانی ئەز زانم، ب دەنگی خوەیی بەرھەست گۆتە من: کا چافین خوە بنقینە و فەنەکە ھەتا ئەز دبیزم. دەستەکی من گرت و دەیناتە سەر مەمکی خوە و دەستی دی گەھاندە جەھکی شل. چافنقاندی من ئینا بەرچافی خوە کو دەستەک من ل سەر سیفەکا بەروارییان و دەستی دی د ئافەکا تەزی دەیە...)) (سلیفانەیی: 2019 ، 42).

ل دویف زانستی دەروونی ھندەک گری و چەپاندن ل دەف مروؤفی ھەنە کو ب ریکا ھەزا سکسی دەیتە پەکر، ھەستی (دەشتوی) و (کوردی) ب دروستی وەک دیمەنەکی کەتواری دەیتە فەگیران ((ئەوی تەپەک ل ملی من دا و ئەز فەجناقندم دەمی گوتی چافین خوە فەکە. ھەردوو لنگین خوە ل ستوی من ئالاندین و نە دەیتا ئەز بلقم. دلوپین خویدانی ژ ئەنیا من دکەتن، دا بیژی ئەز روحی د دا. ھەر بێھنەکی چافین خوە د نقاندن و لیقین خوە د گەزتن. گاغا چافین خوە فەکربان ژێ دا بیژی دوو فەنەرن. ل دوماھیکێ ئاھەک ب سەرکەت)) (سلیفانەیی: 2019 ، 42).

فەگیر ب ئەرکەکی کاریگەر رادبیت دەمی ب شیوھەکی کاریگەر داخوایا (بەدرخان) ژ (سیفدین) ی کری فەدگیریت، سەبەتەکا خو بۆ بکەت، بەلی د ئەجامدا (سیفدین) نەفیا چ تشتی دەربارەیی خو بیژی و ھەولا خو کوشتنی دەت، چونکی دەمی ئەو ل گوندی کریارا سکسی ل گەل (کوردی) ھەفژینا (مەلا یاسینی) ی کربوو، زارۆکەک ژێ ببوو و ناھی وی (نورھان) بوو، لەورا ئەو پشتی فی رویدانی گوندی بجدھیلیت و بەرەف چیاپی ھاتیە، بەلی ھەردەم ھزر و بیرا وی ل فی رویدانی دەیت، گەلەک تیک دچیت و پێ نەخوش دبیت، ھەروەکی ھاتیە فەگیران ((ھەقال سیفدین ئەفە تو ھاتی ژ بلی فەونا دەرگەھی، تە چو سوحبەت بۆ من نەکرینە، ما تە باوہری ب من نینە؟ دا بیژی من ئەزمانی خوە ل پەلەکی دا، دەس ھافیتە برنویا خوە، لب کیشا بەر لویلوکا وی و دانا سەر تەختکی ئەنییا خوە و تبالا من دانا سەر چەقماقا وی. ئەز یی قام ل بەر خوە کەفتم، من قەت وەسان خوە ھەرچ نەدیتبوو. من برنو دا ئالەکی پشتی کو من گولە ژێ دەرنیخستی و جەھ لویلوکی ل ئەنیا وی راموساندی و لیبورین خوازتی بیھنا وی پیچەکی فرەھبوو)) (سلیفانەیی: 2019 ، 82).

د رۆمانا ناقبریدا (ترس و سەھم) وەکو دوو پەیفین کارتیکەر د ئەرکی کارتیکرنیدا دیار دبن، ھەروەکی (برەھیم) ئەوی ب ناھی (برەھیمی خەبەند) دەیتە نیاسین، چەوانیا برینداربوونا (سیفدین) ی فەدگیریت. ل دەمی نەدیاربوونا (سیفدین) ی ئەو ترسیا گازی بکەت نەکە دوژمن پێ بەسیت، دەمی ل (سیفدین) ی دگەرییت ب شیوھکی سەر سورمان و مەندەھوش فەدگیریت و ئەرکی کارتیکرنی جی بە جی دبیت ((من نە دویریا گازی بکم نەکو عەسکەری دەفەر گرت بت، خوە ل بەر من فەدابت.... چاوان ئەز ب دەری ناوسکی کەتم، سەھمی سەری من گرت.... ئەو ل سەر دەفی راکەتبی، ئەری د خەوہ یان مریە؟ من دەوارا بارکری ھیلا و بەیمە کانیکێ پشتی من زانی نەفەسا وی مایە، من ناچافین وی ب ئافی شویشتن و ھیدی ھیدی سەری وی دەیناتە سەر پێ خوە، بیحەمد گریا من ھات)) (سلیفانەیی: 2019 ، 116). ل فیرە فەگیر دیمەنی برینداربوونا (سیفدین) ی ب شیوھەکی کارتیکەر فەدگیریت.

2-5- ئەركى شلوقە كرنى:

ھەر ژ ناڧى ئەڧى ئەركى ديارە كۆ ڧەگىر ھندەك دياردە و رەگەزان د ناڧ چىرۆكىدا شلوقە دكەت، ب رىكا پويدان و سەرھاتىن بۆرى پويدانن دەمى نھو شلوقە دكەت، ئانكو پويدانن نھو ئەنجامى پويدانن بورىيە. د (پۇمانا دەرگەھى دونىيى)دا ئەڧ ئەرگە بباشى دەيتە دىتن و تىيىنىكرن. دەمى ڧەگىر بەھسى ئەوئ سەرھەدەريا ل گەل زاروكان دكەت، كو د كەڧندا سەرھەدەريەكا نەجوان بوو، لەورا دىيژن ژ ئەنجامى ئەوئ سەرھەدەريە سەرھەدەريە مە نوگە نە يى باشە ((وئ ھزرى بگە مە ب مەرھەك مەزن يارىكىن خويىن تەڧنى چىدكرن و گەلەك خەم ژى دخوار، باوەرېگە ھەگەر مەزنان ھندە خەم ژ مە خواربا، حالى مە دا باشتربت. ديارە ئەمىن زاروك ژى وەك ھەر تىشتەك دى ب خوە چىيىن و مەزن بىن، ھندى من ل بىرە ژبلى شەرى، ھەر تىشتەك دى ب خوە چىدبىت و مەزن دبت)) (سلىڧانەيى: 2019 ، 17). واتە ئەڧە وئ چەندى دگەھىنىت كو نەباشيا مەوڧى بو ئەوئ ژىنگەھى و سەرھەدەريا كو مەوڧ ل گەل مەزن بووى ڧەدگەرىت.

ھندەك جارن پوماننڧىس ئەركى شلوقە كرنى ب رىكا كەسايەتتەكى دناڧ پۇمانىدا جىيەجى دكەت، وەك كەسايەتيا (دەشتو)ى، دەمى كو (دەشتو)ى بەھسى سالىن تەمەنى دكەت، كا چەوا دەرېازبووینە. واتە قوناغىن تەمەنى ديار دكەت، داکو دەرئەنجامى ئەوان ھزروبىرىن زاروكىنى د نوگە گەھشتەنە چ ئەنجام و ڧەدگىرىت ((عەمرى مە وەك شخارتى بى، سال ژى وەك زلكان بىن، ھەر سالەك وەك زلكەكى دسوت، ھندەك دويكىل ژبەر ڧەدما. ھەتا چارەدەساليا خوە، ئەم شويم و سەرھشك بىن ھەرگاڧا مە دەڧى خوە ڧەكربا ئىكسەر زەلامان دەڧى مە دىشكاند، بەھرا پتر ژ وان دگوتن ژن و زاروك لەوچەنە، ئەم ل سەر وان ھزران مەزن بىن، كو ب تنى زەلام راست و دروستن)) (سلىڧانەيى: 2019 ، 20). ھەرۋەكى ديار دبىت كو ژ ئەنجامى ھزركرن و بىركرنا جڧاكى كوردى يى كەڧن، جڧاكەكى زەلام سالارى پەيدا بوو. دەمى ڧەگىر كو (بەدرخان)ە، ڧەدگىرىت كو بەرى ژبو ئازادى و ئاشتىن و رزگار بوونا مللەتى شەپ دكر و ديار دكەت كو ئەو ئارمانجىن شەر بو دكر بەدەستڧە نەھاتىنە، ديار دكەت ژ ئەنجامى ھەمى ئەوان شەر و پىكدادانان ھىشتا ھەرىم و بەغدا ل گەل ئىك ب ئاشتى و پىزگرتن ل گەل ئىك كوم نابن. ڧەگىر بەھسى شەر و پىكدادان و سەرھلدانن بەرى دكەت، داکو بارودوڧى نوگە پى شلوقە بگەت، ڧەدگىرىت ((بەرى مە دگوت ئەم ژبو ئاشتى و ئازادى شەرى دكن، بەلى ژ سەرھلدانى وەرە ئەم ب خوە حوكمى ل خوە دكن. نە خوەكا ئاشتى و ئازادى؟ نھا ژى ئەم و حوكمەتا بەغدا وەك بەرى كىر و پەنرىن، راستە شەر نىنە، بەلى باوهرى و پىزگرتن ژى نىنە و يى ھەردوو دەولەت سەڧامگىر ناىبت. كى دى ب خىرا خوە بىژتە نوینەرىن مە و بىن حوكمەتى كو بى ئاشتيا جڧاكى، بى باوهرى و پىزگرتن، سىياسەتا سەرکەڧتى سەرى ناگرت؟ ديارە يان ئەو ھند نەزانن، يان ژى بو وان نەخەمە.... مخابن. بەرى خۇ بدە ھەردوو تەرەڧان ژى. ئەبەد ھزرا خوە و پاشەپۇژا مللەتتەن خوە ناكن، ھندى تو دبىنى ئىكدوو ئىحتىقاردكن و ب زمانى گەڧان د ئاخڧن)) (سلىڧانەيى: 2019 ، 61).

ڧەگىر وەك ڧەگىرەكى ھەمى تىشت زان مائىتكرنى د پويداناندا دكەت. دەمى بەھسى سەرھەمى شەرى دكەت، واتە بەرى سەرھلدانى و پاشى دەيت دوڧى پىشتى سەرھلدانى شلوقە دكەت. ديار دكەت راستە شەر نەمايە، بەلى سىياسەتا نوگە نە يا سەرکەڧتتە، چونكى ب زمانى گەڧان د ئاخڧن و پىز ل خەلكى ناھىتە گرتن، ئانكو ئەو نوینەرىن ب رىكا خەلكى ھاتىنە ھەلبىژارتن چ پىز ل خەلكى و جڧاكى نەگرتتە و خەمى ژ خەلكى ناخون.

ژ لايەكى دويڧە (بەدرخان) وەك كەسەكى خواندەڧان و رەوشەنبىر وانەيان ددەتە (سىڧدىن)ى پىشتى ئەلف و بى دابنى، ئەو ھندەك وانەيان ل دەربارەى مېژوويا نوى يا سىياسى ددەتى و ئەزموننا ھندەك مللەتتەن ئەمريكا لاتىنى و بزاڧ و شورەشىن وان بەھس دكەت، پاشى ل گەل مللەتتەن پۇژەلاتى بەراورد دكەت، ئەنجامى دەستەھلاتا دكتاتورى كا مللەتى بەرەڧ كىڧە دبت شلوقە دكەت ((ئەوژى وەك پۇژەلاتا ناڧەراستى بوو.... حوكمەتان ئاگەھ ژ مللەتان نەما. بەس ل بەر خوە بوون، وەك دىيژن خوەلى چوو ب زىرى. ل بن سىيھا دەستەھلاتىن وەسان. جڧاك ھەژار دبت و كىندارى پەيدا دبت، ئاستى كوشتن و تاوانان زىدە دبت دەھمەنپىسى دبت دياردە.... ئانكو خىزان تىكچت و ھەرگاڧەكا خىزان تىكچو و ھىنگى خىرا جڧاكى نامىنت، ئەڧە ژبلى خزمەتان كو ب ئىكجارى ل كىمى ددن، ھىنگى زەمىنە خوەش دبت كو دەولەتتەن

سهرمایه دار مایع خوه دوان دهوله تان ده بکن، پاشی بۆ خوه بکن بازار و تیجاره تا خوه زیده بکن)) (سلیفانه یی: 2019 ، 80). فه گنیر ب ئه رکئی وانه گوتنی رادبیت، هه له به ت ئه رکئی وانه بیژی شلوفه کره. فه گنیر ب دروستی ئه رکئی شلوفه کره جیه جی دکهت. میژوو یه کا سیاسی شلوفه دکهت و ده ره نه جامی وئ سیاسی هتا دکتاتوری دیار دکهت (په مه زان) وه کو فه گنیر پشتی سیاسی هتا ته عربی کره، گوندی خوه دهیلان و دچنه ئیرانی و پاشی فه دگه رنه فه عیراقی و دچنه باژی ری مو یسل. کو ژیا نا گوند و باژی ران شلوفه دکهت، دیار کرنا جودا هیا د ناقبه را ژیا نا گوندان و باژی ران، هه روه سا پید فیه مرؤ ف ل باژی ری بهی ته گوهرین و فه دگنیریت ((جودا هی ئه وه کو ل گوندی مه دگوت خودی دی قه تینت، به لئ ل باژی ری ئه و گوتن تیدا ناکت، دقیت مرؤ ف بۆ خوه بقه دینت. ل باژی ری مرؤ ف رۆژانه دیمین نوی دبینت زمانه ک نوی دبهی ست و یا ژ هه میی گرنکتر ئه وه سه ره ده ریی دگه ل هنده ک هزرین نوی و جودا دکت، له ورا دقیت مرؤ ف ژی خوه نوی بکت و جودا هیهی قه بیل بکت)) (سلیفانه یی: 2019 ، 190).

ل قیره شیوازی که قنی ژیا نا گوندان به حس دکهت، پاشی ره وشا نها یا باژی ری شلوفه دکهت. پید فیه ل باژی ری ئه و ژیا نا هه ی په سه ند بکه ی و خۆ ل گه ل ب گونجینی.

6-2- ئه رکئی هوشداریی:

ده می فه گنیر ب ئه رکئی هوشداریی رادبیت، دویره که فتنا وان ژ کار و کریار و گوتنان جو ره خراپی و نه باشیه کی دگه هینن، بۆ نمونه نابیت هه می ئاخفتن بهینه فه گوه ازتن، هه روه کی که سایه تیا (شیخو) ی ئاخفتنا ئاغای بۆ (مرؤ یا ژنکا شاهبازی فه دگوهیزیت ((زهلامی وئ ل بن که پری ل هی قیا سرا ئافدانی خوه دریز کر بی. ئاغای ب دهنکه کی نرم د گه ل خوه دگوت: "ما بۆچی نانقتم قازا خوه خوارییه و گانا خوه کرییه، ئه ز ژی بم دی نفم". نزانم بۆچی من ئاخفتنا ئاغای فه گوه ازت، ئینا ب که نی فه گوتنه من: "ئه یتا وی وه گوت، به لئ بلا ته وه نه گوتبا") (سلیفانه یی: 2019 ، 10)، ل قیره ئه رکئی هوشداریی خو یادبیت، پید فیه هنده ک تشت نهینی بن و ب ئاشکه رای ی نه هی نه گوتن و فه گوه ازتن.

هه ر ل سه ر پاراستنا نهینیان پید فیه نهینی بۆ ئه وی که سی بهینه گوتن کو جهی باوه ریی بیت. گه له ک جاران سویند ل هه مه ر ئاشکه را کرنا نهینیان دهی ته خواری، کو دا پتر جهی باوه ری و پاراستنی بیت. له ورا ل قیره ئه رکئی هوشداریی دیار دبیت، هه رده می مرؤ ف سوینده ک خواری پید فیه ئه وی سویندی وه کو سوژ بهی لیت و نه شکینیت.

ئه و نهینیا (سیق دین) ی بۆ (دهشتق) ی گوتی ل سه ر کریاره کا مه زنه، ئه وژی کریارا سکسی یه ل گه ل ژنه کا ب میر، له ورا (سیق دین) ئه وی دده ته سویندی ل هه مه ر ئه قی نهینی، چونکی پاراستنا نهینیان پاراستنا مرؤ فانه. (دهشتق) ژی سویند خواریه دا کو که سایه تیا (کور دی) یا پاراستی بیت: ((مه سویند خواریه و مرؤ فین باش سیندا خوه ناشکین، ئه مانه ت و کور دی، جار جارا سه را وئ بده و هه گه ر خزمه ته ک هه بت بۆ بکه... هه ر که سی پرسیا را من بکت، بیژه چوو سه ر وه غه ره کی هه تا بزفرت)) (سلیفانه یی: 2019 ، 43).

ئه رکئی هوشداریی گه له ک جاران وه کو کاری فه رمانی دیار دبیت، ئه نجامدان و نه ئه نجامدانا کاره کی، واته زیده تر هاندانا که سییه کو یی ژ کارین خه له ت و مه ترسی یی دویره بیت. ده می به درخان وه کو ریکه ره کی نهینی کاری ریکه ستنی دکهت. بازنئ کار کرنا وی د نا فا کاری فه رمییدا بوو، له ورا دژواری هه قالی وی ئه وی ئاگه هدار دکهت، کو تشتی راست و دروست فه گوهیزیت، زیده رویی نه که ت هه روه کی به درخان فه دگوهیزیت ((دژواری ئاخفتنه ک گوتبوو من، ببو گوهارک ل گو هی من: "خوه دویری موبالغی بگه ر، ب تنی یا ل سه ر خوه بکه نه کیم و نه زیده)) (سلیفانه یی: 2019 ، 53).

ل قیره فه گنیر هکی شاره زا و هه می تشت زان هوشداریی دده ت کو پید فیه هه ر مرؤ فه ک ب تنی وی کاری بکه ت ئه وی پئ هاتیه راسپاردن و ئه وی دشیا نا ویدا بیت.

هه ر سه باره ت کاری پارتایه تی و چه وانیا ریکه ستنی، پشتی کو (دژوار) هوشداریی دده ت (به درخانی) کو یی هشیار بیت و چاقین وی د فه کری بن و گو هین وی ل سه ر بزاق و رویدانان بیت. زور جاران پید فیه دکهت کو سه روسیمایی خوژی بگه وری، دا کو ئاشکه رانه بی. ئاشکه رابوونا که سه کی وه کی (به درخانی) دی بیته مه ترسی ل سه ر ژیا نا وی، له ورا به درخان چه وانیا کار کره و وه کو رینمایی دده ته دیار کرن و فه دگنیریت ((د کاره کی وه سان ده نه گرنکه ته چه ند چاف و

گوه ههبن، بهلی گرنگه تو باش ببینی و بیهسی و بهری ههه تشت دی خه مخور بی، نابت چو ئاخاقتن و رهفتاران ب سفاکتی و رهبرگری، ههه په یف و بزاقه کا ههبت گه رهکه وهک خوه بگههت، ئانکو پیشبین بی، نه مینی ههتا تشت بقهومت و پاشی وهک خه به رهک سار بگههینی، ههروهسان، تو مه جیبری خوه بگونجینی و جارنا سهروه بری خوه ژی بگوههری دا کو کفش نه بی، چونکی ههه رگافه کا کفش بی، هینگی نه خوه زیکین ته و هندی ئیکتی ته)) (سلیفانه بی: 2019، 54).

فهگیر د ناف رومانیدا هندهک بوویهر و ههلوستان فه دگیریت، داکو ئهوی بؤ فهگیرای ههست ب رژی و بنهجهیا کاری خؤ بکته و ئه رکلی ل سهه مللی خؤ ب دروستی جیبه جی بکته. ههروهکی بهدرخان ده می بهری خؤ ددهته سهیدی د ناف زهلاماندا، هه می د روینشتینه ل گوندهکی د کومبونه کا پیشمه رگایه تیدانه، ده می ئاخفتنه کا سهیدی دهیته بیرا وی ئیکسهه ههست پی کهت کو دقیت بچیت ئه رکلی خؤ جیبه جی بکته و فه دگیریت: ((من بهری خوه ددا هه بیهتا (سهیدی) د ناف زهلامان ده، ژ نشکیفه ئاخفتنه کا وی هاته بیرا من ده می د کومبونه کا خوه ده گوتی: "نابت د خیر و شهه ران ده مروقی خؤدان ئه رک، ئه رکلی خوه ژبیر بکت"، ب زمانی چاقان من سیفدین تیگه هاند، کو د گه ل من ده رکهفت، ب ههجهتا ده ستانی مه ده ستویری ژ جفاتی خوازت، پاشی ب پیسترکه کا داری چونه سهه ربانی و چاچی مه مال ریکن هاتن و چوونی)) (سلیفانه بی: 2019، 77).

لقیره ئه رکلی هوشداریکرنی دیار دبیت، کو پیدفیه ههه کهسهک ئه رکلی خؤه ب دروستی جیبه جی بکته و یی کهمتهه خهه نه بیته. سهید وهکو فه رماندهکی پیشمه رگهی هیفی و ئومیدان بؤ پیشمه رگهی دروست دکته و دیار دکته، کو رۆژهکی دی ئهف زورداریه ب دوماهی هیت، ههه وهکی گه لهک زوردار ژ ناف چوین. ل قیری ئه رکلی هوشداریی دیار دبیت، ده می سهید دبیت بهدرخان و سیفدینی هه رده می ئازادیا مه ب ده ستقه هات و زهحه مهتا هه وه د به رانی دا چوو، هوین هاتنه ژبیرکرن، نابت هوین په شیمان ببین، هه له بهت ئه و تشتی تو بؤ ملله تی خؤ بکه ی ژ پیخه مهت ئازادی و سهه رفه رازیی دقیت ژی په شیمان نه بی، (به درخان) فه دگیریت: ((سهیدی ئاخفتنه کا دی ژی گوته من، هندی ساخم ژبیرا من ناچت، خانی من رۆژهکی ژ رۆزان ئهف کایسه دی خلاس بت و ئه م دی زقرن سهه واری خوه، هینگی دویر نینه زهحه مهتا مه ب ئاچی ده بچت. ئیرو ئه م چ دچین، سوبه هوین دی وی بین. بزانه دونیا بؤ سلیمان و زولقرنه بین و بهخته سهه و نه مرووی نه مایه ههتا بؤ هندهک کهس دی بمینت... ئه ز مری و هوین ساخ، ئاخفتنا من ل بیرا وهت، بهلی هینگی نه وهبت هوین سهست و خاف یان په شیمان ببین، ئهف رۆژه دی بنه چراکین گهش د ریکا وه ده کهسهک نه شیت بهت مرینت!!!)) (سلیفانه بی: 2019، 71).

7-2- ئه رکلی بهلگه هینانی:

فهگیر هندهک ئاخفتن و تیکستان د ناف چیرۆکیدا ب کار دهینیت، داکو ئاخفتنا خؤ پی بهیز بکته و هنده زانیاری و شلوقه کرنین زیده تر پی بگههینیت، ئه فان تیکستان وهکو بهلگه دهینیت، ههروهکی (به درخان) کو فهگیر بخویه و بهحسی ههژاریا مله تی کورد دکته، دیار دکته کو ههژاریا مله تی کورد هه می ژ نه زانینییه، له ورا ئاخفتنه کا به دیعوله زمان سههید نرسی دینیت وهک بهلگه دهینیت، به دیعوله زمان دبیت: ((مه سی دوژمن هه نه: ههژاری، نه زانین و بیتفای، بهلی ئه ز ب خوه دبیت مه ئیک دوژمن ههیه، ئه وژی نه زانینه... مروقی زانا قهت نه ههژاره و نابته سهه به بی بیتفای، بهلکی مروقی نه زان وهکت)) (سلیفانه بی: 2019، 66).

ل قیره فهگیر بهروفاژی به دیعوله زمان دوژمنی مله تی کورد دیار دکته، به دیعوله زمان ههژاری و نه زانین و ئیکه گرتنی ب دوژمن د زانیت، بهلی فهگیر ب تنی نه زانینی ب دوژمن دزانیته، چونکی بباوه ریا وی نه زانینه ههژاری و نه ئیکگرتنی پهیدا دکته.

فهگیر کو بهدرخانه بهحسی مله تین پیشکه قتی و پاشکه قتی دکته، دیار دکته کو مله تین رۆژه لاتی د پاشکه قتییه و چ جارن پیش ناکه فن و ئه و ئایه ته کا قورئانا پیروژ دهینیت، وهکو بهلگه ل سهه ره زیل و په ریشان و سهه رنه که قتن، ئهف ره زیلبوون و په ریشانیه ژ نه جامی شهه و زورداریا وانه ((من گوتی ژی کو قه ولی خودی حهقه، بهری هزار و چار سهه د سالان بهحسا فان دهه ران کرینه. سهیدی ب دوو چاچین تژی مه رهق فه بهری خوه دا من، له ورا من ئایهتا پینجی ژ

سورهتا ئسراییل ل بیرا وی ئینا، کا چاوان خودایی میهره بان سوز دایه بهری روژا قیامهتی هەر گوندهکی ههبت خراب بکت و خه لکی وی ژێ رهزێل و په ریشان بکت.... ل چو دهور و زهمانان مه نه بهیسته کو ملله تهکی رهزێل و په ریشان سه رکه قتی)) (سلیقانه یی: 2019 ، 68).

ل ئیره فه گێر ب ئه رکی به لگه هینانی رادبیت، ئه قی ئایه تی ژ قورئانا پیروز دهینیت، داکو ئاخفتنا خو پێ په سه ند دکه ت، کو ملله تین رهزێل و په ریشان سه رناکه قن، به لکو سه رکه قنن گریدای هیژ و شیانایه، هیژ ژێ ب زانیی ب ده سته دهیت. پینشمه رگاتی وه ک ده سته پیک ل سه ر گیانی خو به خشیی و رزگار کرنی ئافابوویه، فه گێر ژبو شلوقه کرنا وانا خو چه ندین ئه زموونین ملله تان وه کو به لگه دهینیت و کاروانی خه باتا وان ژ پیکه مه ت نازادی و سه ربه خوبونی دیار دکه ت. ههروهکی به درخان کو فه گێر و ماموستایه و وانه یین میژوویی دده ته سیقیدینی، له ورا ئه و فه دگێریت، کو گه له ک گنج کار و پوستین خو دهیلن و دبنه پینشمه رگه ژ پیکه مه ت ئارمانجین مه زنتر، ئه وژی نازادیه. ئه زموونا وه لاتی (کوبا) وه کو به لگه دهینیت، کا چه و ل سه ر دهستی گه نجان رزگار بوویه و فه دگێریت ((من دقا به حسی ئه زموونا کوبا ژێ بو وی بکم، به لی ب شه رته کی کو سه رکردین مه پێ نه حه سن. چونکی پرانییا وان باوه ری ب هزا چه پ نه بوو، خودانین وی کافرن. من گوئی کا چاوان فیدل کاسترویی پاریزه ری هیلا و ده ست ب سیاسه تی کر، گه نجه کی وه ک ته به ژنراف و ریه دریز حوکمی دیکتاتوری ل سه ر خو و ملله تی خو ه قه بیل نه کر. هیژه کا تاییه ت ژ خو رتین وه ک مه پیکئینا و شه ر دژی پاتینستایی راگه هاند و روژ بو روژی هیژ و گه ل مه زن بوو، تولازه کی دی ب نا قی جیقارا ژ غیر ده ولت هات، وی ژێ کاری دختوریی هیلا و گه هشته کاسترویی و د چه ند سالان ده کوبا رزگار کرن)) (سلیقانه یی: 2019 ، 81).

به حسکرنا بابه تی کوبا ژ لای فه گێر یقه ژبو هندئ بوو داکو هیژ و هیقیان ب هه قالی خو به خشیی، پتر ل سه ر شه ری دژی دکتاتوریه تی موکوم و ببیت و وی هیقیی بده تی، کو روژه کی وه لاتی کوردان ژێ دی رزگار بیت. د ناف رۆمانا ده رگه هی دونیاییدا گه له ک په یف و ده سته واژه دیار دبن، وه کو تیکستین ئایینی و گو تین مه زنان و نفیسه ران، کو دبنه به لگه بو پتر به یز کرن و بنه جهرنا ئاخفتنی. ده می (ره مه زان) به حسی خالی خو حه جی دکه ت، کا چه وان شیره ت لی دکرن و به ری وی ددا باشی، له ورا (ره مه زان) وه کو فه گێر گو تته کا مه زنان وه کو به لگه ل سه ر باشی و چاکیا خالان ل گه ل خو ارزایان دهینیت، ئه وژی گو تتا ((خالان خو ارزا راکرن، ماما برازا بن ئاخکرن)) (سلیقانه یی: 2019 ، 179). و فه دگێریت ((ئه ز جندی بیم، ده می ده اتم ئیجازی من ریکا خو ه ب مالا وی دئیکست، فراقینه کا خو ه ش ددا من و به ری من بدت ری ده سته خو ه ده افیته به ریکا خو ه، کریا ریکی ددا من و شیره تا هه رجار دئینا بیرا من: "چا قی ته ل ته بت، ئه مانه ت تو و قه نجی" دبیزن خالان خو ارزا راکرن، راسته، به لی خالی من نه ده یلا ئه ز بکه قم هه تا که سه ک من راکت)) (سلیقانه یی: 2019 ، 179).

ل ئیره فه گێر گه له ک په سه ندا گو تتا مه زنان دکه ت، هه تا وی راده ی کو خال ناهیلن خارزا بکه قن.

8-2- ئه رکی فه گێرانی:

پینگا فا هه ره سه ره کیه بو فه گێرانا چیرۆکی، فه گێر خو ئاماده دکه ت بو فه گێرنا چیرۆکی، واته ئه رکی فه گێرانی بنه مایه کی ده سته پیک و گرنگه بو په یدابوونا فه گێرانی. د رۆمانا ده رگه هی دونیاییدا ئه ف ئه رکه ب باشی ده یته دیتن. دشینین بیژین به هرا پتر یا رۆمانی ئه رکی فه گێرانی بجه دئینیت، هه ر ژ ده سته پیکا چیرۆکی فه گێر ب شیوه کی فه گێرانی خو دده ته نیاسین و چیرۆک ده سته پیک ده ((نا قی من ده سته یه، ئه ز ژێ وه ک پرانییا خه لکی ده قه ری ژ بنه ماله کا کرمانجم. ئه ز ل گو ندی ژ دایک بیمه و چیدبیت تو باوه رنه کی، به لی هه تا نها من باژیر نه دیتییه و پشتی قی عه مری ناخو ازم ببینم ژێ)) (سلیقانه یی: 2019 ، 1).

دهشتی کو گلهک جاران ب دهشتو د ناف پومانیدا دیاربوویه، ب ئه رکئی فهگپرانا چپروکئی رادبیت. پرانیا بوویه ر و دم و جه و کهسایه تی و پشتی پارچه یا ئیکئی یا پومانئی ئهوا بناقی (گونهها دووی) ل سهر زاری وی دهینه فهگپران و بهسکرن و دیارکرن.

فهگپران ب شیوهکئی جوان و پیکخستی ئه رکئی خو جی به جی دکهت. دهمی ل پوژا ئهینی میهقان دچنه مالا (مهلا یاسین)ی، دهشتوی و سیفدینی کو وهک دوو زاروکان کهسی داخواری خووارنی نهکربوون، ههما ئه و ب خو دچن و دهینه فهگپران ((وهک دوو قهرهچان یی کو دهرگههی بقوتن، ئه م ل پشت کهتن و ل هندافی سه ری کوردی راوهستیان بهری کو پرسیار بکت: "وه خیره؟" مه ههردوویان بهری خو ده دا ههف و ب ئیک دهنگی مه گوتی: "ئه م هاتن هاری تن بکن". ئهوی ب گومان بهری خو ده دامه، بهلی پشتی کو دیتی زهلامین هاتینه فراقینی هه می پیره میزن، ئیکسه ر ل مه زفری و گوت: "باش بی هوین هاتن"))(سلیفانهیی: 2019 ، 17).

دهمی فهگپران ب ئه رکئی فهگپرانهکا دروست رادبیت، سالوخه تی کهسایه تییان و رهفتارین وان وهسان ددهته دیارکرن، وهکو دیمه نهکئی راستی ل بهرچاقین ئهوی بو فهگپرای دروست دبیت. فهگپران د بهسکرنا سالوخه تیین سه دیدیا کو فهراوندهکئی پیشمه رگهیه فهگپرایت: ((راسته سهید مروقهکئی نهخویندهوار بو، بهلی وهکو فهراونده تیرا خو ده سیاستی د گه هشت. هه بوونا وی د ناف مه ده هیزهکا تاییهت ددا مه، پتر ژچارهکئی گوته مه: "کا چاوان باب سه رکردهیه، لازمه سه رکردهزی باب بت...." ئه فه بیست و ههشت کته ساله سه رکردهک کورد ناخافتهکا وهسان نهکریه مخابن)) (سلیفانهیی: 2019 ، 70). ل فیره فهگپران سالوخه تیین کهسایه تیا سهیدی دیار دکهت و رادی ههسکرنا وی ب بهرپرسایه تی و تیگه هشت و هوشمه ندییا وی فهگپرایت.

ژ لایهکئی دویقه (ره مه زان) وهکو فهگپرانهکئی دیده فان ههوا عهره بکرنی فهگپرایت، کا چهوا حوکومه تی بریاردان هوزین عهره ب بیه نه جهین کوردان و تالان کرنی بکن، واته فهگپران ئامازه ب تهعربیکرنی دکهت و فهگپرایت: ((رهحمه تی بابی من عاجز بی، نه دقیا مه ل بهرما یکن گوندهک داگیرکری، ل بهختی هندهک هوزین عهره ب وهک جویری و سینان بهیلت، ئه و هوزه ب بریارهکا حوکومه تی هاتن سهر گوندین دهقهری و بینه خودان، ئه م ژی ل واری خو ده بینه بیکهس و غه ریب، وی هه یامی کای عهره بان خورت بی، دگوتن: "تروح سالم و ترجع غانم"، نه ژ خودی د ترسیان و نه ژی ژ به نییان سه رم دکرن، هه گهر دهکیفا خو ده دیتبان دا مه دهسته سه رکن و پهزی مه ژی تالان کن.)) (سلیفانهیی: 2019 ، 185).

د ئه فئ نمونیدا فهگپران ب ئه رکئی فهگپران هه وهکئی ب ناقی ههوا تهعربیکرنی رادبیت، ئیک ژ پروژین سیاستا پوژیمه بهس بو، ژبو کو کوردان ژ جه و وارین وان دهریکه ن.

دیسان (ره مه زان) فهگپرانهکئی پشکار د شه ری عیراق و ئیرانیدا دهمین پشتی شه ری فهگپرایت و بهحسی ئیخسیران دکهت، ئه وین ل ئیرانی توشی نهخوشی و دهرده سه ریان بووین، کا چهوان بهری ئیخسیران ل فهگپرایتی به بو وهلاتی و فهگپرایت: ((هه ر شهف مه د خهون ب فهگپرایت، هه یفهک دوو هه یف، ب وی دهستواری هه تا سالهک قه دیا و ئه و ساله بهراره ری سالین دی هه میان بی، هه ر ئیخسیرهک بی خودان چپروک و بیرهاتن، ب سالان دشیت بو دویندهها خو ده فهگپرایت. روژا جهنگ راوهستیایی، من د گهل خو ده گوت... دبت هندهک کهس ژ مه خهونان ب سو باقه ببین، بهلی ئه ز پشت راستم کو بههرا پتر ژ مه دی روژدکان بو دوهی و پتر بارینن)) (سلیفانهیی: 2019 ، 254).

د ئه فئ نمونیدا ناقی چپروک و فهگپران ب خو هاتیه، ئه فهژی زیده تر جهختی ل ئه رکئی فهگپرایتی دکهت.

9-2- ئه رکئی ئاراسته کرنی:

فهگپران راستی و دورستیا ئهوی رویدانا رویدای بو ئهوی فهگپرایت ئاراسته دکهت. داکو ئهوی بو دهینه فهگپران رازی ببیت کو باوه ریب ب وی رویدانی بینیت، ههروهکی د کهتواریدا رویدای، بو نمونه دهمی دهشتی ب گومان کهفتی کا ئایا سیفدینی ب دروستی کریارا جووتبوونی ل گهل کوردی ئه نجامدایه یان نه؟ کوردی هه قزینا مهلا یاسینی ئه و چه ند سال بوون چ زاروک ژ مهلا یاسینی نه بوون، بهلی پشتی قیان و جووتبوونا سیفدین و کوردی سیفدین گوندی بجه دهیلت و پشتی هیکنی خودی کچهکئی ددهته کوردی ب ناقی نورهان، فهگپرایتی هه می تشت زان ئه فئ چه ندی فهگپرایتی

كو كوردی گهلهك خهرييا سيفدینی دكهت: ((ب راستی ژی مافی وئ هه بی هنده خهريب ببت، ههگه سيفدینی هندهك بيرهاتن بؤ من هيلابن، پانی نورهان وهك روچهكا نوی بؤ وئ هيلابن... روچهك دایی بژیت و بؤ بژیت)) (سليقانهیی: 2019، 47). ههروهكو د قئ نموونیدا دیار كو ههبوونا كچهكئ ب نافی نورهان گروهیه ل سهر هندئ كو كریارا جووتبوونی د ناقههرا سيفدین و كوردیدا هاتیه ئهجامدان، قهگیژ ژی ب پهیقا (راستی) داکوكی ل ئهقئ چهندی دكهت. قهگیژ بهحسی ژيانا بهری دكهت كا چهوا د خانیکین سار و تارى قه ژيانه، ناماژه دكهته وئ چهندی كو ژيانا كوردان ههردم زهحمهتی و بهرخودان بوویه. پاشی دیار دكهت كو پشتی ئهوی هه می زهحمهتی هیشتا ئه م بزاقین پیشقهچوون و گوهورینی ناکهین. ل قیره خواندهقان دهیته ئاراستهكرن كو ل سهر راستیا ئهوان رویدانان زانیاری ههبن، كا ئایه ب دروستی ئه م هاتینه گوهورین و ژيانا كوردان بهرهف خوشیی چوویه؟ ب شیوهكئ سهر سورمانی دهیته قهگیژان ((ئهم د زنجان ده مهن و پهروهدهبین. زنجین سار و تارى وهك شكهفتان، فهرقا مه و نیاندهرتالی نه بی. تو ب قهدری خودی کی، مانها ژی نه وهسایه؟ ئه م بهس دخون و قه دخون و دفن... پشتی هنده سالین كوردینی هیژ ئه م ل بهخت و باری تارى و سهرمایی نه)) (سليقانهیی: 2019، 22).

قهگیژ كاروانی سیاسی ل عیراقی قه دگوهیزیت و بهحسی ئهوان سهرکردین ئیک ل دویف ئیک دكهت، وهكو قهگیژهكئ هه می تشت زان قه دگوهیزیت كو ئه و هه می سهرکرده ئیک ل دویف ئیکی پتر خرابیا ل گهل مللهتی كورد کری و سهرکردین كوردی ژی مفا ژ هه می سهربور و میژوویی وهرنهگرتیه. لهورا قهگیژ ئهوی بؤ قهگیژای ئاراسته دكهت، كو ئهف چهندا هه نی ب دروستی رویدایه ده می ب توندی بهحسی سهرکردین كورد دكهت، كهسهك نینه ب دروستی مللهتی كورد بدهته نیاسین ((هه ما بهری خوه بده سهرکردین نها ل دهقهری. بیلاهی یی ژ هه میان باشتو كورییهك ژئ کیمه، نه دیروکی دخوین و نه وهجهكئ ژ سهربوران دبین. ئه قه ههفتی ساله عیراق شهرئ مه دكت، ئه قلدارهك دناف ده نینه بیژته خوه قهومی كورد وهك رها فریزی یه و خوه بهردایه ئاخ، هندی تو بقوسینی پتر شین و هاردبت)) (سليقانهیی: 2019، 107).

ل قیره قهگیژ راستیا مللهتی كورد د چه سپینیت، پشتی وان هه می قركرن و ژ ناقبرن و کیمیابارانكرن و ئه نفالكرنی مفا ژ میژوویی نه هاتیه وهرگرتن.

2-10- ئهركی پیکهستی:

چهوانیا پیکهستنا رهگهز و رویدانان ئیک ل دویف ئیک داکو هزر ب جوانی بگههیت و قه قه تیان نه كه فیتی، بؤ نمونه ده می (دهشتوی) ب شیوهكئ پیکهستی سه رهاتیه كا خو قه دگیریت: ((وهکی خهونین شهقان ل بیرا منه، جارهکی ژ جارن من بیستان ئاقدا، بهری ب دوماهیک بینم، ژنكا جیرانا مه مریه می گوته من دهشتو دایی كا گازی خالی خوه شههبازی بکه د وئ ناقه بینی ده، ئاغایی گوندی د بهر بیستانکی ره د بوری، ژ گهرمادا سیهوانه ل هنداقی كه فینكا خوه یا بهلهك د زقران، ب بستهی و هاوارکی گوته: خودی قه وهتی مرو، شاهباز نه دیاره؟ حورمهتی بهرسقا وی دا و گوته: رحمهت ل ته و دایابین ته ئاغا، وهلا نهستی هی)) (سليقانهیی: 2019، 254).

د قیره دا قهگیژ رویدانان ب شیوهكئ زنجیرهیی و بی قه قه تیان قه دگیریت، ئهركی پیکهستی ب جوانی پیقه یی دیاره. پیکهستن و ریزكرنا بوویه را ب شیوهكئ زنجیرهیی ل دویف ئیک ژ خالین هه ره گرنگین جوانکاریا چیرۆکینه. خواندهقان ب دروستی دچیته د ناف چیرۆکیدا و ههست ب بیزاریی ناکهت، بؤ نمونه لی گهریانا دهشتی ل سيفدینی هه تا وی دبینیت، (دهشتو) وهکی قهگیژهكئ هه می تشت زان قه دگیریت: ((نیقرو بی ئهزی ترحاندی ل سهر دكانكا مزگهفتی ل بهندی بیم، بهلی چو بهحسی وی نه بی، دلئ من بی ته ساور، ئه و چار سال بی گاقهك بی من نه دهافیت، بهلی ئه و نه قلا ئیک بی ئهز چو ژئ نزانم، لهورا ئهز دهگر ده بیم، وهك دهرویشهکی. دهر ب دهر ئهز ل ناف گوندی گهریام، پاشی من قهستا سهر ئافی کر بهلکی ل ویده ری ببینم، پشتی هینگی چوموه گفاندی نیسکان، بهلی هه ریژنا وی نه هات، نه خوه کویقه چوویه؟ ههوارا من نه دهات، هه ره کهسی ئهز دیتبام دزانی تشتك ژ من کیمه. من نه دویری پتپتی ژی بكم چونکی

جارهکی من وهکر ئیدی من خوه نه دیت: هر گافهکا ئەز دیار نه بيم، نه ترسه، بزانه مژوليم)) (سلیقانه بی: 2019، 287، 290).

پشتی ژیکه بوونا سیفدینی و به درخانی ل ده می خو راده سترکی، فه گپ کومه کا دیمه نان ریک دئخت، تیدا ئه رکی ریکه ستنی ب جوانی دیار دبیت، چونکی کومبون و ریکه ستن کومه کا دیمه ن و ههستان په ره گرافه کی ریکه ستنی دهیته ئافراندن و دهیته فه گپران ((بی من تبلین من د بهریکا من خه بتین ژبلی بینجی دیناران پارچه یه کا قوماشی ژی تیده بوو.... دیاریا سیفدینی بوو، وهختی دایه من گوتبو فه نه که ههتا روژا وی بهیت. دیاری سیفه کا سور بوو، ب میخین قهره فلی قوتاندی بوو. بیهنه کا دلحه بین ژی دفری، وهک مروقه کی ژ میژا نه نفستی و تو ژ خهوا گران هشیار بکی هیدی هیدی ئەز رابمه سهر خوه، ب دلک سوئی و که له خهک ماندی فه د سهر ملی خوه ل وان چیا یان زفریم، سیفدین و گه له ک تشتین دی هاتنه بیرا من)) (سلیقانه بی: 2019، 100).

ئه نجامه کان

ل دو ماهی دا ئەم گه هشتینه فان ئه نجامان:

1. رۆمانفیس ب پهنگه کی باش شیایه ئه رکی فه گپری د رۆمانا خودا به رجسته بکهت، ب قی چهندی خاندنه فان ل ههست ب راستی و که تواریبوونا رویدانین وی دکهت.
2. هه بوونا ئه رکی جودا جودا بین فه گپری د رۆمانا (دهرگه می دونیاییدا)، دبیته ئه گه ر کو ب ساناھی زانیاری ب دهست خاندنه فانی بکه فن، ژ ئه نجامی قی چهندی خاندنه فان دگه هیته کویراتیا بابهت و رویدانان و د هه مان دهمدا ئه و کارلیکی ل گه ل بابهتی دکهت.
3. رۆمانفیس ب ریکا ئه رکی فه گپری شیایه رویدانین رۆمانا خو ب شیوه کی جوان و خوش ئاراسته ی خاندنه فانی بکهت و رویدانین رۆمانی ل دهف وی د روهن و ئاشکرانه.
4. رۆمانفیس د ئه قی رۆمانیدا و ب ریکا ئه رکی جودا جودا بین فه گپری شیایه چهن دین هزر و رویدانان پیشکشی خاندنه فانی بکهت، ل گه ل قی چهندی ئه وی جوره هه فسه نگیه کی د ناقه برا خو و که سایه تین رۆمانیدا بپاریزیت.
5. ئه رکی فه گپری ب پهنگه کی شه هره زایی و ل دویف پیدقی هاتینه بکارهینان داکو سه ره نجا خاندنه فانی ب خو پاکشیت، ئه فه ژی ب ریکا هه ر ئیک ژ ئه رکی ئایدولوژی، ئه رکی سوزداری، ئه رکی ئه ده بی، ئه رکی کارتیکرنی، ئه رکی شلوفه کرنی، ئه رکی هوشداری، ئه رکی به لگه هینانی، ئه رکی فه گپران، ئه رکی ئاراسته کرنی هاتیه ئه نجامدان.

سه رچاوه کان:

په رتوک

- ب زمانی کوردی:

- احمد، دلدار ابراهیم (2017)، تیور و تکنیکین فه گپران پراکتیزه کرن ل سه ر رۆمانا (ئالی دی بی پری)، 1، ده زگه می نالبه ند بی چاپ و وهشانی، دهوک.
- ئه لوه نی، نه جم (2015)، ده سه لاتی هه کایه تخوان له چیرۆکا به نمونه ی کو چیرۆکی (کی وهستا که ریمی کوشت؟) له نووسینی (موحین جینی)، شیکردنه وه یه کی ره خنه بیه له روانگی بنیاتگه ری سو سیولوژییه وه، چاپی یه که م، چاپخانه ی زانکوی سه لاهه دین، هه ولیر.
- ئه لوه نی، نه جم خالید نه جمه دین (2000)، بینای کات له سی نمونه ی رۆمانی کوردی دا، ژانی گه ل، شار، راز (لیکولینه وه یه کی تیوری، پراکتیکی، ره خنه بی)، ده زگای چاپ و په خشی سه رده م، سلیمانی.
- ئامیدی، به بیان ئه حمه د حسین (2013)، گو شه نیگا له رۆمانه کانی سه بری سلیمانی دا، 1، یه کیتی نو سه رانی کورد، هه ولیر.
- سه عید، جه لال ئه نوه ر (2009)، ته کنیکی گپران وه له رۆمانی (ئیواره ی په روانه ی، به ختیاره لی دا، چاپخانه ی که مال، سلیمانی.
- سلیمانی سه بری (2019)، ده رگه می دونیایی، چاپی ئیک، موکس بی چاپ وهشانی، دهوک.

- ب زمانی عه ره بی:

- ابراهیم، عبد الله (1992)، السردية العربية (بحث في البنية السردية للموروث الحكائي العربي)، الطبعة الأولى، المركز الثقافي العربي، بيروت.
- الابراهیم، میساء سلیمان (2011)، البنية السردية في كتاب الامتاع والمؤانسة، منشورات الهيئة العامة السورية للكتاب، دمشق.

- دلال، صبور (2006)، بنية النص السردى في معارج ابن عربى، رسالة ماجستير، جامعة منتورى، كلية الأدب واللغات، قسم اللغة العربية وادابها، الجزائر.
- حداد، نبيل (2010)، البناء الفني في روايات سهيل ادريس، رساله ماجستير، كلية الاداب، جامعة ال البيت، الأردن.
- أمين، هيرش محمد (2016)، السرد فى المقامات النظرية لآبى بكر بن محسن باعبود الحظرمى من علماء القرن الثانى عشر للهجرة، اطروحة دكتوراه، كلية اللغات، جامعة كوية.

انواع و وظائف السارد في رواية - دەرگهه دونيایي - للروائي صبري السليفاني

شڤان جرجيس عبدالرحمن	ارام يوسف ابراهيم	عبدالکريم مصطفى محمدامين
قسم اللغة الكردية "كلية اللغات" جامعة دهوك-دهوك	قسم اللغة الكردية "كلية اللغات" جامعة دهوك-دهوك	قسم اللغة الكردية "كلية اللغات" جامعة دهوك-دهوك
shivan.jarjees@uod.ac	aram.ibrahim@uod.ac	abdulkareem.mohammadamin@uod.ac

ملخص

يعتبر السارد من احد المحاور الرئيسية للنتاج السردى، ولكن في الاعمال السردية تظهر السارد بعدة انواع وعن طريق كل نوع من تلك الانواع ينجز هذا السارد عدد وظائف، وبالتحديد تلك الوظائف التي يريد كاتب الرواية استخدامها ل جذب انتباه القراء بما يسرد، فلذلك يحاول بكل امكاناته استخدام الشخصيات و ايضا المبادئ السردية الاساسية الاخرى، وتوظيفها في خدمة السارد، من اجل اضهار تلك الوظائف التي يريد الروائي استخدامها لغرض او لمغزا معين. و من اجل هذا اجرينا هذه الدراسة على هذا الموضوع الموسوم ب عنوان (انواع و وظائف السارد في رواية - دەرگهه دونيایي للروائي صبري السليفاني). يتكون هذه الدراسة من فصلين، حيث يتناول الفصل الاول الجانب النظري لمفهوم السارد و انواعه و وظائفه، كذلك خصصة الفصل الثانى من هذه الدراسة لتحديد وظائف السارد في الرواية، و بيان نمط و صيغة الوظيفة المستخدمة من هذه الوظائف، الكلمات المفتاحية: السارد، الراوي، النوع، الوظائف، دەرگهه دونيایي.

Types and the Functions of the Narrator in the Novel – Dergahe Dunyaye – By the Novelist Sabri Sulaifani

Abdulkareem Mustafa Mohamed Ameen Kurdish Department, College of Languages, University of Duhok - Duhok abdulkareem.mohammadamin@uod.ac	Aram Yousif Ibrahim Kurdish Department, College of Languages, University of Duhok - Duhok aram.ibrahim@uod.ac	Shivan Jarjees Abdulrahman Kurdish Department, College of Languages, University of Duhok - Duhok shivan.jarjees@uod.ac
---	--	---

Abstract

The narrator is considered one of the main sources of narrative production, but in narrative works, the narrator is measured in several types and through each of these types, this narrator reduces the number of functions, and identifies those that the writer of innovative stories wants to attract the attention of readers, including narration. Therefore, he tries with all his ability to use characters. And also, other basic narrative principles, and employing them in the service of the narrator, in order to demonstrate those functions that the novelist wants to use or for a specific purpose.

This study consists of two chapters, where the first chapter deals with the theoretical concept of the narrator, its types and functions, and the second chapter of this study also specializes in the functions of the narrator in the novel, and explains the style and usage of this function. For this reason, we conducted this study on this topic with tags entitled (Types and the functions of the narrator in the novel – Dergahe Dunyaye by the novelist Sabri Sulaifani).

Keywords: Narrator, novelist, genres, function, Dergahe Dunyaye.